

Тоғиқ

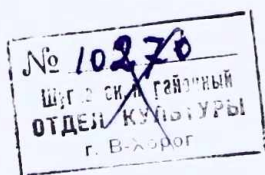
М
5778

ЗАРБУЛМАСАЛ
ВА МАҚОЛҲОИ
ТОҶИКИ

Наиришти Давлатии
Тоҷикистон.

рай бис

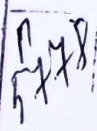
Чамъкунанда
ва тартибдиҳанда
В. АСРОРИ

**ЗАРБУЛМАСАЛ
ВА МАҚОЛҶОИ
ТОҶИҚӢ**

ОБЛАСТНАЯ ДЕТСКАЯ
БИБЛ. ОТ НА
ИНЗ. № 11906

НАШРИҶИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН
Сталинобод—1956

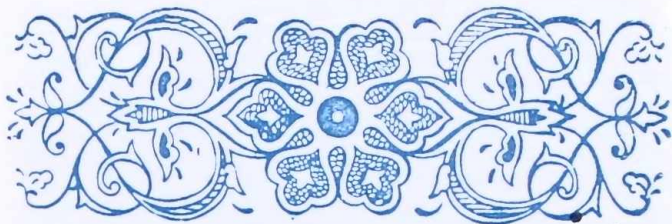
4

Госуд. гв.	1
р.с.	Тад. 9
роуси	
	

X

Дар зери тахрири
 академики Академияи фанҳои
 РСС Тоҷикистон
 МИРЗО ТУРСУНЗОДА

КНИЖКА КОНТРАКТОВ
 АН ТО РАСК
 В И Е Н

ОНД БА ЗАРБУЛМАСАЛ ВА МАҚОЛҲО

I.

✓ Зарбулмасал ва мақол яке аз намудҳои эҷодиёти бадеии халқ мебошанд. Зарбулмасал ифодаи кӯтоҳ, вале пурмазмун бадеист, ки дар он ҳикматҳои халқ инъикос ёфтааст.

Зарбулмасал, мегӯяд В. И. Ленин, „бо устогии ҳайратовар моҳияти ҳодисаҳои ҳаё мураккабро ифода менамояд“. (Асарҳо, ҷидди 20, саҳ. 261). Сабаби ба чунин ҳислат молик шудани зарбулмасал пеш аз ҳама дар он аст, ки вайро халқ—коллектив эҷод кардааст. Халқ бошад, аз таҷрибаҳои сершумори ҳаёти худ, мушоҳидаҳои донишмандонаи, дурударози худ ҳуло-саҳо бароварда онҳоро дар шакли ифодаҳои рехтаи пурҳикмат баён кардааст. ✓ Бо ҳамин роҳ зарбулмасал ва мақолҳои нависандагон, олимони ва мутафаккиронии ҳар давр низ эҷод кардаанд, ки халқ аз онҳо интиҳосб карда ҳамчун эҷодиёти худ ба қор мебарад. Дар баробари ин нависандагон ва олимони ҳам аз зарбулмасалҳои халқӣ истифода бурда, якеро бо тағйирот, дигареро бетағйирот ба асарҳои худ дохил кардаанд.

Ба ҳамин тариқ, қисме аз зарбулмасал ва мақолҳо маълум нестанд, ки эҷодкунандашон дар асл кист—халқ аст, ё нависанда ва ё ягон олим. Мо мисолҳои инро аз эҷодиёти Рӯдакӣ, Фирдавӣ, Носир Хисрав, Саъдӣ, Камоли Хучандӣ ва дигарҳо пайдо карда метавонем.¹ Ин масъала танҳо дар ҳангоми тадқиқоти махсус ҳал хоҳад шуд.

¹ Ба қисми сеюми ҳамин китобча инҳох қунед.

Зарбулмасал ва мақолҳои тоҷикӣ аз ҷиҳати мазмун ниҳоят гуногун буда, ҳодисаҳои иҷтимоӣ, таърихӣ, маишӣ-оилавӣ, ахлоқӣ ва меҳнатии халқи тоҷикро дар бар мегиранд. Аз ин рӯ зарбулмасал ва мақолҳо ҳам монанди жанрҳои дигари фольклори тоҷик ҳамчун аслиҳои муборизаи синфӣ роли муайяне бозидаанд. Масалан, зарбулмасали „На-шири шутур хоҳам, на дидори араб“ бар зидди истилогарони араб гуфта шуда бошад, аммо зарбулмасалҳои „Меҳрубониҳои султон—фиреби гурба аст ба мушон“, „Кӣҳо кашанд чавру чафо, кӣҳо кунанд кайфу сафо“, „Бедавлат агар кишт кунад, об наёбад, бадавлат киштаву нокишта баробар“, „Бой пӯшад, муборак бошад, камбағал пӯшад, аз кучо ёфӣ“, „Давронии золиро бақое нест“ ва ҳоказо ба муқобили синфҳои ҳукмронӣ ҷамъияти феодалӣ равона карда шудаанду дар онҳо нисбат ба истисморкунандагон, золимон нафрату адовати оммаи меҳнаткешон ошкоро ва саҳт ифода ёфтаанд. Дар зарбулмасалҳои мазкур халқи меҳнаткаш беадолатӣ, зулм, истисмор ва инчунин душмани синфҳои ҳукмронро фош намуда, ба нобаробарии иҷтимоӣ, ба беҳуқуқии меҳнаткешон ва ба тазйиқи синфӣ ҷамъияти феодалӣ эътирози саҳт баён менамояд.

Дар баробари ин, зарбулмасалҳо ҳам ҳастанд, ки дар онҳо фикрҳои зиддидинӣ, зидди рӯҳонӣ ва шаръиати ислом ифода ёфта, қаллобӣ, мардумфиребӣ ва муфтахурии арбобони дин тамасхуру ҳаҷв карда шудаанд. Чунончи:

1. Дар ҷое ки ош аст, мулло-имом фаррош аст.
2. Мулло—чоруби дастурхон.
3. Умедӣ ~~қароқаро~~ кор буд намешавад.
4. Гап дар салла не, дар қалла.
5. Қазба ҷӣ меравӣ, дилеро даръёб,
Беҳтар зи ҳазор қазба бувад як дил.
6. Мулло шудан ҷӣ осон, одам шудан ҷӣ мушкил.
7. Масҷид бишуд, имом бишуд,
Пашша ба ҳар таом бишуд.

ва монанди инҳо.

Аммо ҳаминро ҳам бояд қайд кард, ки душманони халқи меҳнаткаш—истисморкунандагон, аз рӯи манфиатҳои синфӣ худ ба муқобили халқи меҳнаткаш мақол ва зарбулмасалҳоеро низ эҷод кардаанд, ки дар онҳо

истисмор, зулм, беадолатӣ, акидаҳои динии сафсатаву пуч рӯпӯш карда шуда, барои зиёд кардани таъсири ҳукмронияшон равона кунонидаанд. Ҳатто баъзе зарбулмасал ва мақолҳои халкиро ба манфиатҳои синфҳои худ ба қор бурда, ба мақсадҳои истисморкуниашон мувофиқ кунонидаанд. Вале зарбулмасалҳои синфҳои истисморкунанда ба фольклор дохил намешаванд, зеро ки онҳо эҷодиёти халқ намебошанд ва оммаҳои васеи халқ истеъмом наменамоянд.

✓ Қисми зиёди зарбулмасалҳо ҳислат ва мазмунӣ таълимӣ, ахлоқомӯзӣ, панду насиҳат ва киноявӣ доранд. Ин гуна зарбулмасалҳо оид ба меҳнатдӯстӣ (Аз зиндаи бекор мурда бехтар аст; Аз бекор ҳама безор; Меҳнат нақунӣ, роҳат намебинӣ ва ғайра), дар бобати дӯстӣ, иттифоқӣ, коллективизм (Аз як даст садо намебарояд; Ҷоман бамаслиҳат кӯтоҳ намеояд; Аз дӯст як ишорат, аз мо ба сар давидан; Дӯстон оинаи якдигаранд ва ҳоказо), бо мақсади тарғибу талқин кардани илму ҳунар (Ба як ҷавонмард чил ҳунар кам аст; Мо-лу чизат ҳамеравад, илму ҳунар намеравад; Илму ҳунар барзагарӣ, дигар ҳама ҳилагарӣ ва ғайра) ва танқиду мазаммат кардани ҳулку атвори ношонистаи одамон бо роҳи киноя (Ҳар кучову шабҷарӣ кучо! Ҳари мо аз куррағӣ дум надошт! Оқилон аз паи нуқат нараванд! Забон лаҳми гӯшт ва монанди инҳо) эҷод карда шуда, онҳо ба қавли А. М. Горький маънои як олам китобро дар бар мегиранд. ✓

А. М. Горький, ки дар соҳаи эҷодиёти халқ ҳам донишманди беназир буд, оид ба масъалаҳои омӯхтани таърих, ҳаёт ва маданияти халқ фикрҳои пурқимат баён намуда, таъкид менамояд, ки „таърихи халқро, албатта, доништан зарур аст, инчунин фикрҳои иҷтимоӣ-сиёсии онро ҳам доништан лозим аст. Олимон—муаррихони маданият, этнографҳо—мегӯянд, ки ин фикрҳо дар афсонаҳо, латифаҳо, зарбулмасал ва мақолҳо ифода ёфтаанд.“ (М. Горький, О литературе, М; с. 1953, сах. 190).

Вай махсусан аҳамияти беандоза бузурги мақол ва зарбулмасалҳоро қайд намуда, аз онҳо чи гуна баҳравар гардидани худро нақл мекунад:

„Умуман зарбулмасал ва суханҳои ҳикматнок таъмоми таҷрибаҳои зиндагӣ, иҷтимоӣ-таърихӣ халқи меҳнатиро ба тарзи намунавӣ ифода менамоянд...“

Ана аз ин фикрҳои зинда ман ҳаёл кардан ва навиштанро ёд гирифтаам". (М. Горький, О литературе, М. с. 1953, сах. 329)

Ба ҳамин тарик, зарбулмасал ва мақолҳо на танҳо ҳикмати халқ, бонгарини маънавӣ ва дурдонаҳои ақлу заковати халқ мебошанд, балки забони образноки халқанд, ки аз онҳо алаҳхусус нависандаи бомаҳорат барои тасвири ҳислатҳои қаҳрамони асари худ, барои кушода додани психологияи он, муносибат ва ҷаҳонбинии персонажҳо ба таври васеъ истифода мебарад.

Ана ду мисол аз С. Айний.

1. „—Илоҳӣ теги ҳукуматҳо бурро шавад, сафарашон беҳатар шавад, ҳазрати Шери худо ва Баҳоваддин балогардон камарашонро банданд,—гуён даст бар рӯ кашид.

— Шумо дуруст-ку,—гуфт Ҳаит-Амин ба Ёрмон-Полвон,—дар замони пеш ҷаноби олиро ҳамин тариқа дуо мекардед. Акнун ки ба қор даромада гирифтед, ҳукуматҳоро ҳам ба ҳамин тавр дуо мекунед.

— „Дуруст“ шудан дарқор аст,—гуфт Ёрмон-Полвон дар ҳолате ки аз ҷойиники ҷояш сардшуда ба Ҳаит-Амин ҷойи кашиди меҳод ва барои қувват додани сухани худ илова кард:—„Замона бо ту насозад, ту бо замона бисоз“ гуфтаанд. Холо мо маҷбур ҳастем, ки бо замона созиш кунем, як рӯз мешавад, ки замона боз барои созиш қардан бо мо маҷбур мешавад.“

„Ғуломон“ 195, сах. 325.)

Дар ин ҷо С. Айний ба воситаи зарбулмасали „Замона бо ту насозад, ту бо замона бисоз“ симони душманони халқро, ки дар аввалҳои ташкил ёфтани Ҳукумати Советӣ ба аппарати идораҳои давлатӣ дохил шуда, монанди „Гург дар ҷомаи меш“ буданду барзиди Ҳукумати Советӣ мубориза мебарданд, равшан нишон додани аст.

2. „—Шумо дар хонаи худатон ҳам ҳеҷ ош меҳӯред?—ман пурсидам.

— Ҳаргиз! Модом ки дар хонаи дӯстон ошу нони тайёр ҳаст, ҷаро дар хона деғу дуд қунонда ва пулуро, ки бо сад машаққат меёбам, харҷ қарда, ош па-занда хӯрам? „Ҷон хонаи мардум, на ғами обу на ғами ҳезум!“ гуфтаанд қасони хирадманд,—гуфт.“

(„Марги судхӯр“, 1953, сах. 53).

Ба воситаи зарбулмасали „Чон хонаи мардум, на ғаи обу на ғаи хезум“ бошад, нависанда хислати образи Қорӣ-Ишқамбаи судхӯр, мумсинӣ, хасисии вай, паразитона ҳаёт гузаронидани онро барҷаста кунонидааст.

Хулоса, зарбулмасал ва мақолҳо дар дасти нависанда воситаи хеле муҳими тасвири бадеӣ мебошад, ки асарҳои С. Айний дар ин бобат мисоли равшан ва намунаи ибратбахш шуда метавонанд.

II.

✓ Як микдор мақол ва зарбулмасалҳое ки дар замони советӣ пайдо шудаанд, ҳаёти ҷамъияти советии мо, муносибатҳои нави одамони советӣ ва ҷаҳонбинии онҳоро инъикос менамоянд. Пеш аз ҳама бояд қайд кард, ки як қатор гуфтаҳои дохили халқи меҳнаткаш В. И. Ленин, роҳбарони партия ва ҳукуматамон, нависанда ва олимони бузурги замони мо ҳамчун зарбулмасалу мақолҳо дар байни халқ ба қор бурда мешаванд. Монанди: „Бе китоб илм нест, бе илм коммунизм нест“ (В. И. Ленин), „Қалъае нест, ки онро большевикон ғатҳ карда натавонанд“ (И. В. Сталин), „Агар душман таслим нашавад, вайро нест мекунад“ (А. М. Горький), „Ҳар зараррасонандаи ба одамо нест қардан дарқор аст“ (С. Айний), „Ба садакаи табиат мунтазир ништастан лозим нест, вайро қашида гирифтаи дарқор аст“ (И. Мичурин) ва ғайраҳо. ✓

Зарбулмасал ва мақолҳои замони советӣ ба қаҳрамонӣ, ватандӯстӣ, ба пешқадаи дар меҳнат, ба поквирдонӣ, вафодорӣ, меҳнатдӯстӣ, садокатмандӣ ва ғайра, ки хислатҳои одамони ҷамъияти социалистӣ мебошанд, даъват менамоянд. Онҳо аз як тараф эҷодиёти ҳуди одамони советӣ бошанд ва мақсаду орзуҳои онҳоро инъикос намоянд, аз тарафи дигар барои дар рӯи коммунистӣ тарбия намудани хусусан ҷавонон роли бузург доранд. Онҳо шиорҳоеанд, ки дар процесси меҳнат, дар мубориза барои иҷрои план, дар ҳаёти қаҳрамононаи халқи советӣ пайдо шуда, паҳн шуда рафтаанд. Масалан, зарбулмасалҳои зерин хислатҳои одамони тамоман нави бинокори ҷамъияти коммунистиро нишон медиҳанд:

1. Агар бахт чӯй, марди майдон бош.
2. Агар тарся аз хатар, накуи орзуи зафар.
3. Ба пешрави кор, танқид даркор.
4. Бародари ман бошӣ, баробари ман бош.
5. Партия бо мост, ғалаба аз мост,
6. Қавли большевик аз кораш фарқ намекунад.
7. Сифати кор—ҳосили бисъёр.
8. Маҷлис бисъёр шуд, зарба ба кор шуд.
9. Камдонӣ аз камхонист,
10. Зиндагонӣ—амонист,
Амонӣ—зиндагонист.

ва монанди инҳо.

Дар баробари инҳо мақол ва зарбулмасалҳоёро ҳам мебинем, ки онҳо урфу одатҳои боқимондаи барои одамони советӣ бегонаи ҷамъияти феодалӣ-капиталистиро бо нафрат мазаммат менамоянду қувваи танқидии тезу тунде доранд. Чунончи:

1. Обруи хушомадгӯӣ, на дар кӯза, на дар ҷӯй.
2. Аз „пагоҳ биё“-гӯӣ, дасту дилат шӯӣ.
3. ~~Дар сар шавӣ, дар дил салла.~~
4. Мехмони бадмаст балон ҷон аст.
5. Саломи хушомадгӯӣ бетамаъ нест.

Як қисми мақолу зарбулмасалҳо маънои ҳақиқӣ ва мукаммали худро танҳо дар замонҳои советӣ пайдо карда тавонистанд, ки онҳо дар қатори зарбулмасалу мақолҳои нав меистанд. Монанди: „Қор кунӣ, нон меҳурӣ“, „Зинати шахс илму ҳунар аст, илму ҳунар ҳусни дигар аст“, „Қӯшиши ҷавонӣ—роҳати пирӣ“ ва дигарҳо.

Зарбулмасал ва мақолҳои ҳама замонҳо, ки тағйир ёфтаанд ва ё бо андак тағйирот маънои нав гирифтаанд. Масалан, ба ҷои мақоли пештаразамон „Баҷаи бисъёр—балон ҷон“, ки вобаста ба шароитҳои ҳаёти вазнини қашшоқонаи халқ ба вучуд омадааст, акнун дар замонҳои советӣ дар натиҷаи неқӯаҳволи ва ҳаёти хушбахтонаи одамони советӣ „Баҷаи бисъёр—хузури ҷон“ пайдо шудааст. Ё ин ки ба ҷои „мулло бошӣ, такрор кун, деҳқон бошӣ, шудгор кун“, „Илм хоҳӣ, такрор кун, ҳосил хоҳӣ, шудгор кун“ гуфта мешавад. Монанди инҳо чанд мисоли дигарро нишон додан мумкин аст.

Ҳаминро ҳам гуфтаи лозим аст, ки як қисми мақол ва зарбулмасалҳои советии тоҷик ҳанӯз шакли рехтаи

катъини худро пайдо накардаанд, баъзеашон ҳоло дар процесси ташаккульёбӣ мебошанд, ки рафта-рафта, эҳтимол, суфта ва оммавӣ шуда, ба қолиби катъӣ дохил шаванд ва ё баръакс аз истеъмол баромада раванд.

III.

Дар бораи шакл ва хусусиятҳои бадени зарбулмасал ва мақолҳо як-ду сухан гуфтан лозим аст.

Ба ҳамин муносибат мо аввало дар бораи хислатҳои ба худ хоси зарбулмасал ва мақол, тафовути асосии онҳо аз ҳамдигар таваққуф менамоем.

✓ Зарбулмасалҳо маъноӣ маҷозӣ доранд, яъне мо онҳоро дар маъноӣ бевоситаашон нафаҳмида, ва ё кор нафармуда, балки дар маъноӣ ягон ҳодиса, амалиёт, хислат, психологияи шахс, ки бо маъноӣ бевоситаи зарбулмасал қариб алоқа надорад, кор мефармоем ва мефаҳмем. Масалан, зарбулмасалҳои зеринро гирем:

1. Забони мурғонро мурғон медонанд.
2. Об аз сар лой.
3. На сӣх сӯзад, на кабоб.
4. Як задани оҳангару сад задани сӯзангар. ✓

Дар ин мисолҳо мақсад на дар забони мурғонро „донистани“ мурғон, аз сари ҷӯй (ё дарё) лойолуд шуда омадани об, насӯхтани сӣху кабоб ва ба як задани оҳангар баробар будани сад задани сӯзангар аст, балки маъноӣ маҷозии онҳо мақсади асосии зарбулмасалҳо буда, фақат барои ҳамон мақсад (1. бо роҳи ишорат, ё гуфтугӯи махсус ба ҳамдигар маълум шудани фикри тарафайн, 2. аз сари кор, (амалиёт)... вайрон, ё бад давом кардани кор, (амалиёт)..., 3. наранҷонидани ду тараф (ё ду кас), яъне дурӯягӣ, либерализм..., 4. Вазн ё андозаи қувва, қору амалиёти ду шахс ва ё чизи нобаробар ва ҳоказо) зарбулмасалҳои мазкур кор фармуда мешаванд.

Бинобар ин маъноӣ маҷозии зарбулмасалҳо мақсаду мазмунӣ асосиашон буда, танҳо бо он „зиндаву“ қимати махсусе доранд.

Азбаски зарбулмасалҳо образи предметҳо, ё ҳодисаву амалиётро тасвир менамоянд, яъне дар онҳо тавсиф, ташҳис, ташбеҳу истиора ва киноя роли муҳим мебозанд, дар байни маъноӣ бевосита ва маҷозии онҳо муносибати роҳи мушоҳида менамоем, ки он муносибат

ходисаи поэтикий буда, хислати реалистии зарбулмасалро муайян мекунад. Масалан, зарбулмасали „Сари дарахти мевадор ҳам аст“, ё „Санги вазнинро об намебарад“-ро гирем. Аввало, дар ҳар дуи ин зарбулмасал предмет ва ходисаи интиҳобшуда реалӣ мебошанд, яъне бе маънои маҷозинашон ҳам сари дарахти мевадор ҳам аст ва санги вазнинро дар ҳақиқат об намебарад. Дар баробари ин ходисаи монандшаванда, яъне маънои маҷозӣ, низ реалӣ буда, одами доною боақл, ки вай хоксор аст, ва одами вазнини бомулоҳиза, ки рафтори шоёнӣ таҳсин менамояд, аз ҷиҳати хислаташон ва вазъияти ҳол ба ҳам будани сари дарахти мевадор ва санги вазнин монандие доранд. Аз ин ҷост, ки маънои бевоҳидан зарбулмасал бо маънои маҷозии он бемуносибат ва беасос намебошад.

✓ Аммо дар мақол ҳолат дигар аст. Мақол он хусусияти дар боло зикршудаи зарбулмасалро надорад, яъне маҷоз, ташбеҳ, истиора—образнокӣ фикр дар он дида намешавад. Предмет, ходиса, амалиёт ва ҳоказо дар ҷои худ, дар маънои худ фаҳмида ва ё ба кор бурда мешаваду монандкунӣ як ходиса, предмет, амалиёт... ба ходиса, предмет, амалиёти дигар ҷой надорад. Бинобар ин мақол нисбат ба зарбулмасал содда ва беобу ранг буда, дар он фикр ошкоро ифода мешаваду дар паси пардаи образ нигоҳ дошта намешавад. Чунончи:

1. Дар ҳама кор машварат бояд,
Кори бемашварат нақў нояд.
2. Дили нохоҳам узри бисёр.
3. Кӯш то халкро ба кор оӣ.
4. Дӯст он бошад, ки гирад дасти дӯст,
Дар парешонхолию дармондагӣ.
5. Душман сарбурида бех,
6. Дидӣ, ки нафӯд, мон ки равад.

ва монанди инҳо.

Аммо аз ҷиҳати таркиб, шакли синтаксисӣ ва аз ҷиҳати панду насихатбахшӣ, ахлоқомӯзӣ, таълиму тарбиявӣ дар байни мақолу зарбулмасал фаркero дида наметавонем. Фақат ҳаминро мушоҳида кардан мумкин аст, ки дар мақолҳо тавсия, маслиҳат, фикрҳои таълиму тарбиявӣ ва ғайра бештар аст.

Дар ин ҷо бояд қайд кард, ки баъзеҳо тафовути байни мақол ва зарбулмасалро танҳо дар шакл (струк-

тура) муайян намуда, онро формалистона нишон меди-
ханд. Масалан, онҳо зарбулмасалҳоро аз ҷиҳати сохт
ва таркиб ба ду ҳел ҷудо карда, пурра ва нопурра
ном медиҳанд. Зарбулмасалҳои пурра, мегӯянд, аз ду
қисм иборат аст. Дар қисми якӯм гуё сурати воқеа ва
муҳокимаи умумӣ қайд карда шуда, дар қисми дуйӯм,
одатан, ҳулоса бароварда мешуда бошад. Барои исботи
ин фикри худ зарбулмасали „Шайхро ҳунар нест, хо-
нако танг аст“-ро мисол мегиранд ва нишон медиҳанд,
ки „шайхро ҳунар нест“ қисми якӯм аст, „Хонако
танг аст“ қисми дуйӯм. Зарбулмасалҳои нопурраро ма-
қол номида, шарҳ медиҳанд, ки мақол аз як қисм ибо-
рат аст, ҳулоса бо ҳамон як қисм як шуда рафтааст.
Мисолаш: об дар хушкӣ намеистад; ба оши тайёр ба-
кавул.

Чуноне ки мебинем, асоси тафовути мақол аз зар-
булмасал танҳо дар соддаю мураккабии ибора, яъне ҷи-
ҳати синтаксисии он мебошад, ки ин ҳислати барҷаста
ва характерноки зарбулмасалу мақолҳои тоҷикиро му-
айян карда наметавонад. Ҳислати асосии зарбулмасал-
ҳои тоҷикӣ дар приёми ва шакли бадеии ифодаи фикр
буда, баръакс мақол аз ин ҳислат маҳрум аст.

Як қисми мақол ва зарбулмасалҳо хусусияти мукам-
мали назмро доранд, яъне вазн, қофия пурра нигоҳ
дошта шуда, бештар дар шакли байт таркиб ёфтаанд.

Чунончи:

1. Кунад ҳар ҷинс бо ҳамҷинс парвоз,
Кабутар бо кабутар гоз бо гоз
2. Худписандӣ далоли подонист,
Охири вай фақат пушаймонист
3. Дар ҳама қор машварат бояд,
Қори бемашварат нақу н-ояд
4. Ёр дӯр хонаву мо гирди ҷаҳон мегардем,
Об дар қузаву мо ташналабон мегардем.

ва ғайра.

Ин гуна мақол ва зарбулмасалҳоро ҳам халқ эҷод
кардааст, ҳам шоиру нависандагон.

Барои зарбулмасал ва мақолҳои халқӣ ҳамоҳангии
калимаҳо ва қофиянокӣ нисбатан ба нигоҳ доштани
вазн, бештар характернок аст. Оҳанг, ритми махсус дар
зарбулмасалу мақолҳо ҷои марказиро ишғол менамоянд.

Чунончи:

1. Токати меҳмон надошт,
Хона ба меҳмон гузошт.
2. Харидя—буридя,
Фурухтя—сӯхтя.
3. Хут агар хутӣ кунад,
Кампира дар кутӣ кунад.
4. Фатир доря, хотир доря.
5. Майда-майда хеле шавад,
Катра-катра селе шавад.

ва монанди инҳо.

Маънои томи зарбулмасалу мақолҳо, вазифа ва роли муҳимми онҳо дар матн (контекст) ва дар нутқ равшан аён мегардад. Берун аз матн ва ё бе вобастагӣ ба ягон ҳодиса, ё амалиёт зарбулмасалу мақолҳо обу ранги ҳақиқии худро пайдо карда наметавонанд ва ҳатто баъзеашон номафҳум ҳам менамоянд.

Масалан, зарбулмасал ва мақолҳои зеринро гирем:

1. Ту дидя, ман надидам.
2. Марги бо дӯстон тӯй аст.
3. Об дар хушкӣ наменстад.

Чи навъе ки мебинем, дар ҳамин ҳолати худ ин се мисол ҷумлаҳои оддӣ буда, маънои бевоситаи ҷумлаҳои муқаррарию оддиро мефаҳмонанд, аммо дар матн (контекст) ҳамчун мақолу зарбулмасал вазифаи нав ва роли пурқувваткунандаи фикру мақсади нависандаро ба худ мегиранд. Чунончи:

1. Самоворчӣ хонаҳои тортанакро, ки дар он дӯкон хеле бисёр буданд, чида оварда, ба рӯи ҷароҳат монд ва бо рӯмолчааш аз рӯяш баст:

— То пагоҳ „ту дидӣ, ман надидам“ шуда, дуруст мешавад,—гуфт.

(С Айния, „Марги судхур“, 1953, сах. 72)

2. —Хуб!—гӯён ман илтимоси бойбачаро қабул кардам ва илова намудам:—Ба хонаи Қорӣ Ишқамба рафтаи барои ман марговар ногувор аст, бо вучуди ин ҳамроҳи ту меравам, чунки „Марги бо дӯстон тӯй аст“ гуфтаанд. (Дар ҳамон ҷо, сах. 46).

3. Хуҷаин:

— Ман ба як каф гандуми шумо зор нестам, давлати худам ба худам насиб кунад бас аст, лекин нафъи

шумо дар ин аст, ки ин як ғалбер гандумро ба амбори ман резед; агар баргашта баред, хоҳ бисъёр аст, хоҳ кам, дар ду-се рӯз несту нобуд карда мефиристонед, „Об дар хушкӣ намеистад“ гуфтаанд; агар дар ин ҷо бошад, дар вақти маъталий ва мӯҳтоҷиатон дари амбори ман ҳамеша ба рӯи шумо боз аст.

(С. Айний, „Дохунда“, 1949, сах. 30).

Акнун мо дар ин се порча дар кадом маврид бо кадом мазмун кор фармуда шудани он се мақолу зарбулмасалро фаҳмида метавонем.

Баъзе мақол ва зарбулмасалҳо аз забонҳои дигар ба забони мо гузаштаанд. Баъзеашон айнан тарҷима шудаанд (Ҳарчанде тарҷимаи зарбулмасалҳо бештар вақт номумкин аст!) ва ё бо баъзе тағйирот ифода ёфтаанд. Масалан, зарбулмасали ўзбекӣ „Пул бўлса чангалда шўрбо“ ба забони тоҷикӣ бо ибораи „Пул бошад, дар чангал шўрбо“, мақоли русӣ „Тише́ едишь дальше́ будешь“ бо ибораи „Оҳиста рави, дур мерави“ ифода шудаанд. Ҳаминро ҳам бояд қайд кард, ки микдори зиёди зарбулмасалу мақолҳои тоҷикию ўзбекӣ ба ҳамдигар хеле монанд, ҳатто баъзеашон калима ба калима мувофиқ меоянд. Чунончи:

1. Ҳисоби дӯстон дар дил,
Дӯст ҳисоби дилда.
2. Дӯст ғирёнда гап мезнада, душман хандонда.
Дӯст ачитиб гапирар, душман кулдириб.
3. Дехкон бошӣ, шудгор кун.
Дехкон бўлсанг шудгор кил.

ва ғайра.

Ин факт ҳам дар бобати дӯстию бародарии халқҳои Осиёи Миёна ва муносибатҳои наздики таърихӣ онҳо шаҳодат медиҳад. Ҳамин тавр муроди баъзе мақолу зарбулмасалҳои тоҷикиро дар забонҳои дигар низ пайдо карда метавонем. Чунончи:

Дар русӣ:

Человек без родины, что соловей без песни.

Дар тоҷикӣ:

Шахси бе ватан—булбули бе ҷаман.

Дар русӣ:

Если волка боишя, в лес неходи.

Дар тоҷикӣ:

Аз гург агар тарсӣ, ба сахро нарав.

Дар русӣ:

У кого что болит, тот о том и говорит.

Дар тоҷикӣ:

Ҳар кас дарли худро гуфта менамояд.

Зарбулмасали албание ки ба забони русӣ тарҷима шудааст:

Куда не входит солнце, туда потом приходит врач
(„Огонёк“, № 46, ноябрь 1955).

Дар тоҷикӣ:

Дар хонае ки офтоб надарояд, табиб медарояд.

Зарбулмасали латышҳо, ки ба забони русӣ тарҷима шудааст:

Бога дожидаясь, с голоду умрёшь.
(жур. „Дружба народов“ 1955, № 12, сах. 106.)

Дар тоҷикӣ:

Ба умеди худо нашаву буттаро дор.

Ин хел мисолҳоро аз забонҳои дигар ҳам пайдо кардан мумкин аст. Аз ҷиҳати мазмун ба ҳамдигар монандии зарбулмасалу мақолҳои халқҳои гуногун ба он ҳам вобастааст, ки ҳар кадоми ин халқҳо шароитҳои умумии ҳаёт ва таракқиёти ҷамъиятиро аз сар гузаронидаанд.

IV.

Зарбулмасал ва мақолҳои тоҷикӣ то ин вақт пурра ҷамъ карда ва омӯхта нашудаанд. Пеш аз Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар ду китобчаи фольклорӣ ва дар „Намунаҳои адабиёти тоҷик“ (соли 1940) рӯйхати як микдор зарбулмасалу мақолҳо дода шудааст, ки он ҳамчун намуна ҳисоб меёфт. Баъд аз он китобчаи дигаре бо номи „Зарбулмасалҳои тоҷикӣ (дар контекст)“, ки аз тарафи А. Мирзоев тартиб дода шудааст, ҷоп шуда мебарояд. Дар китобчаи мазкур 218 зарбулмасалу мақол дар контекст оварда мешавад, ки ҳамаи матнҳо аз асарҳои шоиру нависандагони советии тоҷик, махсусан аз С. Айний гирифта шудаанд. Агар мо як-ду намунаро ба назар нагирем, дар ғайри ин онҳо зарбулмасал ва мақолҳои замони советӣ дохил карда нашудаанд.

Дар ин китобчае ки мо ҳоло барои хонандагон пешкаш кардаем, зарбулмасалу мақолҳои тоҷикӣ низ пурра ҷамъ оварда нашудаанд. Мо дар вақти тартиб додани ин китобча илова ба материалҳои худ, ки дар давоми ҷанд сол ҷамъ кардаем, аз ҳамаи материалҳои ҷопшуда низ истифода бурдем. Дар ҷамъ кардани зарбулмасалу мақолҳои тоҷикӣ студентони Университети давлатии Тоҷикистон, Институти педагогии ба номи Т. Г. Шевченко, студентони ғоибхон ва муаллимон, ки аз ҳамаи районҳои республикаи мо, инчунин тоҷикони республикаи бародарии Ўзбекистон (аз Бухоро, Самарқанд, Фарғона ва Сурхондарё) буданд, ёрии калон расониданд ва мо ба онҳо миннатдорӣ изҳор менамоем. Дар охир, аз номзоди фанҳои филологӣ М. Шукуров бисёр миннатдорем, ки ӯ якҷанд зарбулмасалҳои ҷамъкардаашро ба мо хайрхоҳона тақдим намуд.

Ба ғайр аз ин мо зарбулмасалу мақолҳоро аз асарҳои шоирон ва нависандагони советии тоҷик низ ҷида гирифтем.

Китобчаи „Зарбулмасал ва мақолҳои тоҷикӣ“ аз се қисм иборат аст: қисми якум—зарбулмасал ва мақолҳои замони советӣ, қисми дувум—зарбулмасал ва мақолҳои пешазреволюциягӣ, қисми сеюм қисме аз гуфтаҳои хеле машҳури классикони адабиёти тоҷик, ки ҳамчун зарбулмасалу мақол дар байни халқ паҳн шуда рафтаанд.

Дар ҳар се қисми китобча зарбулмасалу мақолҳо бо тартиби алфавити тоҷикӣ дода шудаанд. Ин барои хонанда имконият медиҳад, ки вай зарбулмасалу мақоли дарқорино ба осонӣ ёфта гирад.

Баъзе зарбулмасалу мақолҳо якҷанд вариант доранд, ки мо яке аз онҳоро интихоб карда гирифтем. Вариантҳо ҳам аз ҷиҳати шакл гуногун мебошанд. Масалан, „Ба як ҷавонмард ҷил хунар кам аст“ ва „Ба як мард ҳафтоду ду хунар кам аст“ ҳам мегӯянд. Ё ин ки: „Агар харро пешӣ бор бурдан мумкин нашавад, борро пешӣ хар меоранд“ ва „Ё хара пешӣ бор, ё бора пешӣ хар“ гуфта мешавад. Шакли дигари вариантҳо чунинанд:

1. Аз бекор худо безор.

2. Аз бекор худро бефар.

3. Баҷа дар сафар.

Номани муваффар.

4. Бача дар ишками очаш,
Музэффархон номаш.
5. Бачаи камбағал нон хоб мебинад.
6. Гови пир кунчора хоб мебинад.

ва монанди инҳо.

Азбаски навъи дуйӯми вариантҳо ҳар кадом мустақилияте доранд андаке дар тобиши маъно ҳам фарқ мекунанд, онҳоро мо ба китобча дохил намудем.

Мо зарбулмасал ва мақолҳоро асосан чи хеле ки халқ мегӯяд, бо ҳамон шаклашон додем. Калимаҳои ҷудогонаи шеваҳои забони тоҷикӣ иваз карда нашудаанд. Ба ҷои „ро“, ки дар забони гуфтугӯӣ гоҳо „а, я“ истеъмоли мешаванд, танҳо дар ҳолати вайрон нашудани оҳанг, вазн ва кофияи зарбулмасалу мақолҳо „а, я“ ба „ро“ иваз карда шуданд. Масалан, ба ҷои „Дара задам, девор кафид“, „Дарро задам, девор кафид“, ё ин ки ба ҷои „Гӯсолаи шудани аз пояш маълум“, „Гӯсолаи шуданиро аз пояш маълум“ ва ғайра.

Ҳаминро ҳам бояд қайд кард, ки мо як миқдор зарбулмасалу мақолҳоро ба ин китобча дохил накардем, зеро ки онҳо аз ҷиҳати мазмун (ахлоқ, одоб, ақида ва ҳоказо) барои одамони советӣ бегонаанд.

Дар саҳифаҳои китобча луғат дода шудааст, ки он маънои калимаҳои ҷудогонаи маҳаллӣ ва номафҳумро ёзох медиҳад.

Боз як бори дигар қайд кардан лозим аст, ки дар ин китобча на ҳамаи зарбулмасалу мақолҳои тоҷикӣ ҷамъ карда шудаанд, аммо бо вучуди ин тартибдиҳанда ба он боварӣ дорад, ки китобчаи „Зарбулмасал ва мақолҳои тоҷикӣ“ барои оммаи васеи хонандагон: маҳсусан барои ходимони адабиёт, матбуот, барои муаллимон, студентон, пропагандисту агитаторон, ки бо омӯзиши забони тоҷикӣ машғуланд, фоидае расонида метавонад. Ана дар ин бобат В. И. Ленин ҷӣ мегӯяд. Вақте ки дар Сибирь ба В. И. Ленин якчанд зарбулмасалҳои маҳаллиро мегӯянд, ӯ бо ҳаяҷон ғайри муқаррарӣ мегӯяд: „Бисёр хуб, бисёр хуб! Нависандагони мо ана аз ҷӣ бояд омӯзанд, бо як сухан зада меафсонад... Маҷмӯаи калон тартиб додан зарур аст. Вай барои беллетристика ва нотикони танҷина мешавад“ (журнали „Литературный современник“, с. 1940, № 1, саҳ. 10). Устод С. Айӣ бошад, дар „Ёддоштҳо“-и худ аз забони

яке аз қаҳрамонҳои асараш чунин гуфтааст: „Машғу-
лияти... байтбарак, зарбулмасал, мақол ва „ха-бозӣ“
бознист, ки дар мавқеи худ хеле дилчасп ва ғоиданок
аст, забонро бой ва тоза мекунад“. („Ёддоштҳо“, қис-
ми IV, с. 1954, саҳ. 113).

Умедворем, ки камбудиҳои китобчаи мазкурро хо-
нандагони мӯҳтарам нишон медиҳанд ва барои мукам-
мал шудани зарбулмасалу мақолҳои дохил нашударо
навишта фиристода, ёри мерасонанд. Мо тақлиф ва
материалҳои фиристодашударо бо миннатдории самимӣ
қабул менамоем.

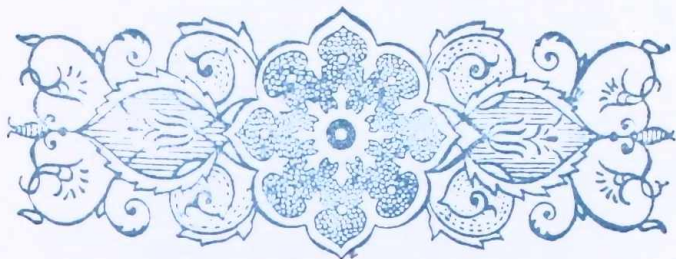
В. Асрорӣ.

**ЗАРБУЛМАСАЛ ВА МАҚОЛҲОН
ЗАМОНИ СОВЕТӢ.**

А, Бе, Те,
Маориф пула те.

✓ Агар бахт чӯй, марди майдон бош.

Агар тарсӣ аз хатар,
накун орзуи зафар.

Аз нодонӣ дармонӣ.

Аз „пагоҳ биё“-гӯй
дасту дилат шӯй.

✓ Аз падари беҳунар
чӣ меомӯзад писар?

✓ Аз худ нарав, ки ёронат аз ту мераванд.

✓ Аз шаҳри калон монду аз нафси калон не.

Ангур ало шуд, завхоз бало шуд.

✓ Ба одами нобовар
неку бад баробар.

Ба пешрави кор
~~танқид~~ даркор.

✓ Бародари ман бошӣ,
баробари ман бош.

✓ Барои кор кардан, доништан даркор,
барои доништан, хондан.

✓ Бар падари ту раҳмат,
аммо худат чӣ кардӣ?

Бар саволат ҷавоб
навиштаанд дар китоб.

Бачаи бисъёр—хузури чон.

Бе китоб илм нест, бе илм коммунизм нест.

Ваъдаат хушку хоӣ,
чи ин қадар мебоӣ?

Ваъда доӣ, вафо кун,
қавл доӣ, иҷро кун.

Вақт мераваду навиштаҷот мемонад.

Гургро на барои он мезананд, ки дарранда аст,
Барои он мезананд, ки гӯсфандро хӯрдааст.

Дар вақти пахтачинӣ,
танбал шуд дарди бинӣ.

Дар кори шитоб пушаймонӣ бисъёр.

Дар сар шапка¹,
дар дил салла.

Дарси забон бе мисол не, дарси таърих бе сол.

Дар ҷанг мардӣ кунӣ, таронаи зафар шавӣ.

Дил кушода бошад, дар кушода.

Дониш хоӣ, пурсон бош.

Ду кара ду—чор.

Душман агар таслим нашавад,
вайро нест мекунанд.

Ёриро бо ёри мечӯянд.

Зан дар колхоз—қувваи бузург аст.

Зинати коммунист—хоксорист.

Зинати шахс илму ҳунар аст,
Илму ҳунар ҳусни дигар аст.

Зиндагонӣ—амонист,
Амонӣ—зиндагонист.

¹ Кулоҳи европоӣ.

Илм хоҳӣ, такрор кун,
ҳосил хоҳӣ, шудгор кун.

✓ Ихтиёр дар дасти бахтиёр.
Кадрҳо ҳамаро ҳал мекунанд.

✓ Камдонӣ аз камхонист.

Сарвати гаронбаҳотарин—инсон аст.

Китоб сарчашмаи дониш аст.

8 Кор бо танбал
намешавад ҳал.

Кор кунӣ, нон меҳурӣ.

Кӯшиши ҷавонӣ—роҳати пирӣ.

8 Марг аз қахрамон метарсад.

8 — Марг ба кӣ наздик?—Ба тарсончак.

Мастию ростӣ.

Мағрур аз ҷамоат дур.

✓ Маҷлис бисёр шуд,
зарба ба кор шуд.

Меҳмони бадмаст
балои ҷон аст.

Меҳнат кунӣ, дар колхоз кун,
ҳосилаша ба ҷувол рост кун.

Меҳнат кунӣ, ҳалол кун,
ҳосилаша ҷувол кун.

Меҳнат-шараф аст.

Миннат-душмани ғиммат.

Номаш олию сурфаш хоӣ.

Обруи хушомадгӯӣ
на дар кӯза, на дар ҷӯӣ.

Одам бо одам зинда, якка ҳаром мемурад.

Одами бесавод мисли кӯр аст.

Одами булҳавас
не ба худу не ба кас.

Он касе ки лакқид,
Душман ӯро бикаппид.

Партия бо мост, ғалаба аз мост.

Пионер—бачаи далер.

Саломи хушомадгӯй бетамаъ нест.

Саргарангӣ аз муваффақиятҳо.

Сармоядор ба худаш гӯр мекобад.

Сифати кор—ҳосили бисъёр.

Тарбияи ҷисмонӣ—
бақои ҷавонӣ.

Телефон дастбери бемалол.

Тирандозӣ—хунар,
Нишонзанӣ—зафар,

Феъли бад зарар орад,
Ба одамон хатар орад.

Хат қач бошаду
Маънояш бошад.

Хат навиштан фазилати хунар аст,
Хондани хат зиёда мӯътабар аст.
Хар кӣ натонад гар ҳардуи ин кор,
Аз ҳама кори ҷаҳон беҳабар аст.

Хонаи мо он қадар ҳам дур нест,
Гарчи дар ҷашми Шумо манзур нест.

Хондан, хондан, боз ҳам хондан.

Хоҳи нашавӣ расво, ҳамранги ҷамоат шав.

Худписандро написанд!

Худписанд, гардад нописанд.

Чархи таърих ба акиб намегардад.

—Чӣ мехонӣ?—Порсола.

Эҳтиёткорӣ гарави саломатӣ.

Як калла хубу ду калла—бехтар.

Қавли большевик аз кораш фарқ намекунад.

Қалъае нест, ки большевикон онро фатҳ
карда натавонанд.

Ҳама барои як кас, як кас барои ҳама.

Ҳама гап дар меҳнат.

Ҳукумат дорам—чи ғам дорам.

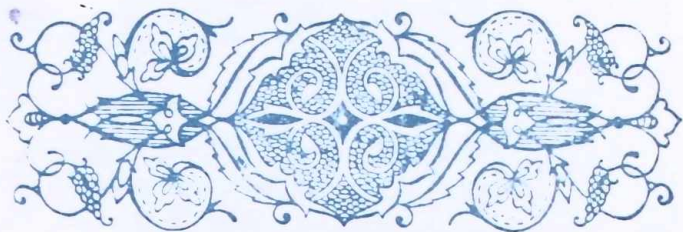
У
Ҳунари аз дониш,
дониш аз хониш.

**ЗАРБУЛМАСАЛ ВА МАҚОЛҲОИ
ПЕШАЗРЕВОЛЮЦИЯГӢ.**

А

Аблаҳ гуфт, девона бовар кард.

Абр агар аз кибла хезад, сахт борон мешавад,
Шоҳ агар одил набошад, мулк вайрон мешавад.

Аввал андеша, баъд гуфтор.

Аввал баҳор, охир хазон.

Аввал бубин ҷон худ, баъд бимон пон худ.

Аввал кор, баъд гуфтор.

Аввал нон, баъд имон.

Аввал пурсиш, баъд кушиш.

Аввал таом, баъд калом.

Аввал хеш, баъд дарвеш.

Аввал ҷӣ будӣ, нигор, ки лунчи ту варам
кард.

Агар бемор дуруст шуданӣ бошад,
табиб ба дари хона меояд.

✓ Агар бинӣ набошад,
ин чашм ин чашмо кофта меҳӯрад.

Агар шикори рӯбоҳ рава,
барои шер аслиха гир.

Агар шохат бошад, як оғила банд мекарда.

Агар ҷавҳаршиносӣ, теғро урьён тамошо кун.

Аз абри сиёху одами лаққӣ натарс,
Аз абри сафеду одами хаппакӣ битарс.

Аз анбори хоӣ
сад ман¹ шоӣ.

Аз асп фарояд ҳам, аз узангу намефарояд,
Аз бад—касофат, аз нек—шарофат.

Аз бало ҳазар.

Аз банда шудан мурдан бех.

Аз барои як нахӯт, оби ҳавза хӯрд.

Аз барф гурехта ба борон дучор шудам.

Аз барф манораву аз лой ҳалво.

Азбаски ту бевафой, ба қавлу аҳд напой.

Аз беамакӣ хара амак,
Аз бенамакӣ санга намак.

Аз бекорӣ кадукорӣ.

Аз бекор худо безор.

Аз бекор ҳама безор.

Аз боди баҳор баҳра бардор,
В-аз боди ҳазон ту худ нигоҳ дор.

Аз болои шутур алаф медаравад.

Аз боғ лола чинӣ, аз шӯразор хас.

Аз гав гадуд.

Аз гап, гап мебарояд.

Аз гови шохзан оғили хоӣ бех.

Аз гунг касе сухан нашунидааст,
Аз бед касе мева начидааст.

Аз гург тарсӣ, сахро нарав.

¹ Дар ин ҷо „ман“ ба маънои андозаи вазн,

Аз гургхурда пӯст.

Аз дастам корама гир,
аз даҳанам нонама нагир.

Аз даҳанаш бӯи шир меояд.

Аз девона мепурсӣ, ки моҳ чанд.

Аз девори қач ҳазар.

Аз дилозор худо безор.

Аз думи гурба накаш, ки дастатро мехарошад.

Аз душман ғофил мабош.

✓ Аз дӯсти нодон душмани доно бех.

Аз дӯст як ишорат, аз мо ба сар давидан.

Аз захми сухан захми табар бех. ✓

Аз зиндан бекор мурда бехтар аст.

Аз ин монда, аз вай ронда.

Аз кам парҳез, аз мӯл бенасиб.

Аз карнайчӣ як пуф.

Аз касофати як шум
чил маҳалла хароб мешавад.

Аз касофати як шум, сӯзад шаҳри Рум.

Аз кишти худ хӯша бардор.

Аз кулӯҳ алав парид.

Аз кундае параха мепаронад.

Аз лой гурехта ба лойдон афтодам.

Аз мост, ки бар мост.

Аз мӯрии ганда – дуди ганда.

Аз навкиса қарз накун,
қарз кунӣ ҳам, қарч накун.

Аз нафаси вай, мачӯ садои най.

Аз ноилоҷй бузро амак гуфтем.

Аз нохуни паланг чй нуқсон ба пой фил.

Аз нӯғи хамир фатир.

Аз одами мардумозор ҳама безор.

Аз они худ зери тағора,
аз они кас ҳар чо нағора.

Аз он натарс, ки ҳаёху дорад,
Аз он битарс, ки сар ба ту дорад.

Аз он толеъ, ки ман дорам, ширам чурғот
мегардад.
ба дастам қарчигаъй афтад, вай ҳам калхот
мегардад.

Аз осиеб ман омадам, хабар аз занам мепурсад.

Аз осиеб ман омадаму ту меғуи, ки дӯл холи.

Аз осмон ҷав борид ҳам, ёми ҳар нимча.

Аз палови кас ноии зағораи худ бех.

Аз паси аспи носанҷида нагузар.

Аз паси ҳар ғирья охир ханда аст.

Аз лойғах ёфтахтад, ба пешғах чи кор.

Аз шуде ҳасис ситора, навадктар аст.

Аз пушти доли курмак об меҳурад.

Аз рӯ шона,
аз тағ фона.

Аз савдо кан,

аз хурук зан.

Аз савлати ҳушк себати холи бехтар аст.

Аз сағ тарси, гадои нақун.

Аз сад гулаш як пулаш нашкофтааст.

Аз сад марди лофзан,
бех кори як зан.

Аз сояи худ метарсад.
Аз тагаш бод нагузаштааст.
Аз таги биниаш хабар надорад.
Аз таги дор гурехтагӣ.
Аз таги об рег меравад.
Аз ту ҳаракат, аз ман баракат.
Аз хеши дур ҳамсоя беҳтар.
Аз хирс мӯе,
аз гул бўе.
Аз хочаи беҳайр зани лӯли беҳ.
Аз хук мӯй канданӣ.
Аз хурдон хато,
аз бузургон ато.
Аз хурдон гуноҳ кардан, аз калонон бахшидан.
Аз чашм монӣ ҳам, аз пой намон.
Аз чил мулло як ҳез беҳтар.
Аз чумчуқ тарсӣ, арзан накор.
Аз шарора аланга бармехезад.
Аз шафтолу бӯғ накун, аз буз мол.
Аз шунидагӣ напурс, аз дидагӣ пурс.
Аз шутур пурсидаанд: чаро гарданат қач?
Гуфтааст: кучои ман рост аст?
Аз як даст садо намебарояд.
Аз қошу қавоқаш барфу борон меборад.
Аз ҳамроҳи бад таёк беҳтар.
Аз ҳар калла як садо.
Аз ҳар сағ як устухон қарздор.
Аз ҳар сурфа як хамиртуриш.

Аз ҳар шоха як шингил.
Аз чони нобаромада умед.
Айба кӣ кунад?—маиб.
Айб накун, ки эзори худат меолад.
Айб намон ба хешат,
рӯзе ояд ба пешат.
Айби худ аблаҳ набинад дар ҷаҳон,
Бошад андар ҷустани айби касон.
Айби худ дар пеш ору баъд айби дигарон.
Айнакам дар хона мондааст.
Ак-аки сагро бод мебарад.
Акси калла ба шӯрбо зад.
Алав беҳ аз палав.
Алами Исоро аз Мӯсо гирифт,
Алихӯча Хӯчаалӣ.
Ангур ангурро дида ало мешавад.
Ангура хӯру бода напурс.
Ангура хӯру боғаша напурс.
Ангушти қач ба равған намедарояд.
Андак-андак ба ҳам шавад бисёӣ,
Дона-дона аст ғалла дар анбор.
Арзанро гунҷишк меҳӯраду калтакро бедона.
Арзон беиллат не, қимат бе ҳикмат.
Аробаи ҳолӣ садон баланд дорад.
Аробасавори замбарнишин.
Аробаи ҳолиро гирифта мегурезад.
Арӯс чӣ гуна аст?—додарарӯс намуна аст.
Арғамчинро дароз партофтем.

Асло, чӯра, ғам нахӯр,
як коса оша кам нахӯр.

Асон пир ба чои пир.

Асп агар оху бувад,
камчин дар паҳлӯ бувад.

Аспи нағз як қамчину аспии ганді сад қамчин.

Аспи чӯбин роҳ намеравад.

Асп ёфту дашт наёфт,
дашт ёфту асп наёфт.

Асп ҷави худро зиёд мекунад.

Афтат бад бошад, аз оина чӣ гила?

Ақл бо қад баробар намешавад.

Ақл набошад, калла кадуи холист.

Ақл кӯр бошад, аз дидаи бино чӣ фоида?

Аҳмади порина—савдогари Кармина.

Аҷали морбоз дар дасти мор.

Аҷали сағ расад, ба меҳробии масҷид мемезад

Б.

✓ Бааси модагов аз паси барзагов.

Ба аспии хуб як қамчин,
ба одами доно як сухан.

Ба асп қамчин, ба хар хила.

Ба баҳонаи бача, кулча.

Ба болон сӯхта намақоб.

Ба ганда макун ханда,
туро мекунад шарманда. ✓

Ба гузашта салавот.

Ба гуфтан кор осон аст.

Ба гушна оташдон дур аст.

Бад ба бадхоҳ мерасад,
Ба доно ишорат, ба нодон калтак.
Бадкарда—бадгумон.
Ба дузд мол қаҳат не.
Ба дуои муш, намурад каламуш.
Ба касе гӯр маков, худат меафти.
Ба кордон кор осон.
Ба кори кас даст дар баҳор хунук меҳӯрал.
Ба кӯрпаат нигоҳ карда пой дароз кун.
Ба номи мову ба коми шумо.
Ба оши тайёр бакавул¹.
Ба ош пашша нашав.
Ба пой асп наъл зананд,
курбокқа ҳам пой бардоштааст.
Барака—ғайри ҳосил.
Бараҳна ба дарида хандид.
Бараҳнагӣ дар кунҷак андозад,
гуруснагӣ дар биёбон.
Бар вақт қору бар вақт бардор.
Барг доду абрешим гирифт.
Барги сафедор танга шавад,
мурдани гов он гаҳ шавад.
Бардорад зам кун,
набардорад кам кун.
Барои як ҳикоят сад шикоят.
Ба сияҳдил чи суд гуфтани вазъ²,
наравад меҳи оҳанин бар санг.

¹ Дар ин ҷо „баковул“ ба маънои ошпаз.

² Дар ин ҷо „вазъ“ ба маънои панд, насиҳат.

Ба сар гуфтаанд: чаро аккос мезанӣ?
Гуфт: метарсам.

Ба сарат шамшер ояд хам, рост гӯй.

Ба сараш об рехтанд.

Ба сари кас чормағз мешиканад.

Ба сар хоридан вақт надорад.

Ба сафари якрӯза озукаи дахрӯза.

Ба сафар раvӣ, аввал ҳамроҳата дон,
хона харӣ аввал ҳамсоята дон.

Ба себи сурху дӯстии душман бовар нақун.

Ба танбал кор фармо, панд бишнаv.

Ба умеди „иншоолло“ кор буд намешаvад.

Ба умеди худо нашаву буттаро дор.

Ба уштур савор шавӣ, роҳи дурро андеша қун.

Ба уштур алаф даркор бошад,
гарданаширо дароз меқунад.

✓ Бахт ояд, намеқурсад, ки ту кистӣ. ✓

Бача-бачавор, қалон-қалонвор.

Бача дар сафар,
номаш Музаффар.

Бача дар ишқаи очаш,
Музаффархон номаш.

Бачаи қамбағал нон ҳоб мебинад.

Бачаи эрка қалон қон.

Бачаро қор фармову аз ақибаш дав.

✓ Ба шабуш ситеза қарда, эзорро насӯзон.

Ба шаҳри қачашмон раvӣ, қачашм шав.

Ба ширинзабонию лутфи ҳуше,
тавои ки қиле ба мӯе қашӣ.

Баъд аз мурдан қирья суд надорад.

Баъд аз ош як лаҳза мабош.
Баъд аз палав ҳафт лукма нон.
Баъд аз сари ман офтоб набарояд.
Баъд аз табу тез,
 кайла куну рез.
Баъд аз тӯй нағора,
 баъд аз ид хино
Ба як чавонмард 40 хунар кам аст.
Ба ях навишта дар офтоб мондааст.
Ба қадат нигоҳ карда чома бур.
Ба ҳар кайке гилем натвон сӯхт.
Ба ҳар ош қайлаю ба ҳар коса чумча¹
Баҳор кучо будӣ?
Таги тути бедона.
Ба чанги зану шӯй остона меҳандад.
Бе гов шабона чуфт мекунад.
Бедавлат агар кишт кунад, об наёбад,
 бадавлатро киштаву нокишта баробар.
Бе дарди саре нишаста будам,
 зар додаму дарди сар харидам.
Бе дастро даст надихӣ, калбузро шох.
Безабонӣ беҳ аз дуруғгӯй.
Бе либос қадри худ шинос.
Бе меҳнат роҳат муяссар намешавад.
Беморро кати заррин дуруст намекунад.
Бе пир марав ту дар амонӣ,
 гарчанд Сикандари замонӣ.
Бе пир тадбир нест.

¹ Кошук.

Бепули бадхаво.

Бепули мегузарад, бекаси намегузарад.

Бе пул суханат асар надорад.
ҳақ гуфтанат зафар надорад.

Берун ободӣ, дарун бедодӣ.

Берӯзиро нон ба даҳонаш ояд,
биниаш хун мешавад.

Берӯзи агар рӯз бинад,
рӯзона чирог даргиронад

Беҳи давлат—тани сихат.

Бечорагӣ айб нест, ғаррию дуздӣ айб аст.

Бечора ҳар орзӯи дум кард,
ноёфта дум ду гӯш гум кард.

Беша бе шер не, даръё—бе моҳӣ.

Биёвезӣ, ба дори баланд овез.

Бинад—бозӣ, набинад—дуздӣ.

Биниашро капӣ, чонош мебарояд.

Биниро ганда гуфта бурида намешавад.

Бисёр талаб нақун, ба кам зор шавӣ.

Бо ароба харгӯшро доштааст.

Бо бадон бад бошу бо некон-накӯ,
чоӣ гул-гул бошу чоӣ хор-хор.

Бовар нақун ба дӯстат,
қаҳ чо кунад ба пӯстат.

Бо гап ба чӯб либос пӯшонда,
аз пашша фил месозад.

Бо даст дода, бо пой медавад.

Бо дасти бегона ош мепазад.

Бо думи шер бозӣ нақун.

Бо дуои кӯрмуш ҳаво намеборад.

Бо задан об аз ҳам чудо нашавад,
обу оташ бо ҳам як ҷо нашавад.
Боимчон арзон, харчако¹ дорад.
Бой аз фарбеҳӣ менолад, камбағал аз лоғарӣ,
Бой бо бой мепазад, коҳ дар лой.
Бой пӯшад, муборак бошад,
камбағал пӯшад, аз кучо ёфтӣ?
Болои мурда сад чӯб.
Боми ҳар кас беш, барфаш бештар.
Бо моҳ шинӣ, моҳ шавӣ,
бо дег шинӣ, сиёҳ шавӣ.
Бонги бемахал.
Бо об рехтан чашма ба вучуд намеояд.
Бо одами тарсончак ба шикор нарав.
Бо ресмони кас ба чоҳ нафаро.
Бори араб, пеши араб.
Бори гарон роҳати хона аст.
Бори қач ба манзил намерасад.
Борон—равғани замин,
барф—кӯрпан замин.
Бо роҳи рост рав, гарчи дур аст.
Бо собуни ӯ холо чомашӯӣ накардаӣ!
Бо сухани ширин мор аз хонааш мебарояд.
Бетамизихон одам аз сухан пайдо шавад,
Пистаи бемағз агар лаб вокунад, расво шавад.
Бофанда мурд, кафан наёфт.
Бо чашм бину бо забон гӯӣ.
Бо чормағзи пуч бағали касро пур мекунад

¹ Харҷҳои майда.

Бо шир даромадагй, бо чон мебарояд.
 Бо як гул баҳор намешавад.
 Бо як даст ду тарбуз бардошта намешавад.
 Бо як даст гирех намебандя.
 Бо якрав баҳс кардан—
 мушт ба бигиз¹ задан аст.
 Боғу бўстон,
 лоики дўстон.
 Бо „ҳалво, халво“ гуфтан
 дахон ширин намешавад.
 Боча бочаро дўст медорад, гов кунчораро.
 Бо чеғ задани хурӯс, намешавад рӯз.
 Бубин тафовути роҳ аз кучо то ба кучо.
 Бувад ҳампеша бо ҳампеша душман.
 Буда ба нобуд² раҳм намекунад.
 Буда доно мекунад, нобуда ҳайрон.
 Буз агар хирман мекӯфт,
 ҳочати барзагов набуд.
 Бузак, бузак, намур, ки баҳор меояд,
 вакти гули хор меояд.
 Буза танаш хорад, нони чўпонро мехӯрад.
 Буз ба гӯсфанд хандидааст.
 Буз дар ғами чон, қассоб дар ғами чарбу.
 Буздилро хатар ёр аст.
 Бузро ба пой худаш меовезанд,
 гӯсфандро ба пой худаш.
 Бузургон омадан доранду рафтан надоранд.

¹ Дарафш.

² Дар ин ҷо „буда“ ба маънои „доро“ ва „нобуд“ ба маънои „камбағал“ аст.

Бузургї ба ақл аст, на ба сол.
Булбул аз хонаи акка.
Бучулаш олчї хестагї.
Бўи мушк пинҳон намомонад.

В

Вакти гули хор, хоҳ кору хоҳ макор.
Вакти ем „хї-хї“, вакти лаҷом „так-так“.
Во кун киса,
 бихўр ҳариса.
Ранчи мо—ганчи мо.

Г.

Ғадо аз як дар, ки гузашт, шармаш мепарад.
Ғадо бор ёфту борхалта наёфт.
Ғадо душмани гадост.
Ғадои шилқин беҳ аз косиби гулдаст.
Ғадої—на ранҷ асту на ганҷ.
Ғандум аз гандум бирўяд, ҷав зи ҷав.
Ғандум хама ҷо, пазанда ҷо-ҷо.
Ғанҷ дар вайрона.
Ғап гўй, ҷувол-ҷувол,
 кор гўй, касали ниммурдахол.
Ғап дар салла не, дар калла.
Ғап занам, мезанано, ғап назанам, деги
 мазора мебарано.
Ғап зану муомила шунав.
Ғапи бисъёр ба хар бор.
Ғапи хона ба бозор рост намеояд.
Ғап кўтоҳ—олам гулистон.

Гапро калон назан, нонро калон нагаз.

Гар сабр кунӣ, аз ғӯр ҳалво мепазад.

Гар фил боши, гурбаро азият мадеҳ.

Гарчи худ бебахраам, шодам ба айши дигарон.

Гар шиновар нестӣ, по бар лаби дарьё намон.

Гилемро дар чое фуруш, ки дар як гӯша-
аш худат шинӣ.

Гирди номи падар чӣ мегардӣ?
падари хеш шав агар мардӣ!

Гиребони худро бӯй карда, баъд гап зан.

Гов барои ёрӣ гӯсолаи худро ҳамроҳ
гирифта овардааст.

Гов дар Бухоро, „хӯш-хӯш“-аш дар Хисор.

Гов диҳӣ ҳам, ба харис¹ гӯсола метобад.

Гови ало якто не.

Гови бешир овози баланд дорад.

Гови пир кунчора хоб мебинад.

Гови ҷӯшой—ҷувози дари хона.

Гов ки омад, гӯсола аз чояш мехезад.

Гов мурад ҳам, алоии чашмаш намеравад.

Гову гӯспанд бо хӯрдан фарбеҳ мешавад.

Гоҳ нағмаю усул²,
гоҳ худою расул.

Гузарад соли қахтӣ, монад рӯи сӯхтаи хоҳарам.

Гул бе хор намешавад, гӯшт бе устухон.

Гул гулро дида мешукуфад.

Гул хор дорад, асал—ору.

¹ Дар ин ҷо „харис“ ба маънои баднафси чашмгурӯсна.

² Дар ин ҷо „усул“ ба маънои ракс.

Гумон аз имон чудо мекунад.

— Гунчишкро кй кушад?—Кассоб.

Гурба дар хобаш чарбу мебинад.

Гурбаи ноумедшуда ба шер чанг меандозад.

Гург бо гўспанд ошной надорад.

Гург вакили гўспанд шудааст!

Гург гўспандро хўрад хам бадном,
нахўрад хам.

Гург дар чомаи меш.

Гурги гурусна огил мекобад.

Гурги борондида.

Гурез девона ки маст омад.

Гуруснагии шабро болишт мебардорад.

Гуфтаи муллоро куну кардаашро не.

Гушнаро нон ба танўр дер.

Гўё аз чоҳ об кашида истодааст.

Гўри одами бахил танг аст.

Гўри худашону аъмоли¹ худашон.

Гур сузаду дег чўшад.

Гур чудову кафан чудо.

Гўсола аз болои меҳ мепаррад.

Гўсола бо гўсола,—
ошноёни садсўла.

Гўсолаеро, ки аз пода берун равад,

нохўртоқ эд тшўт, дёвнш гург меҳўрад.

Гўсолаи мўр пиршуду гов нашуд.

Гўсолаи рихин подаро меолонад.

Гўсолаи шудавиро аз пояш маълум.

¹ Дар ин ҷо „аъмол“ ба маънои „амалиёт, кору кирдор.

Гӯсола кахдон холи кунад, бача нондон.

Гӯсолаҳо гов шаванд, чигарҳо хун.

Гӯши боғбон кар аст.

Гӯши хар ҳам мечунбад.

Гӯшти ману табари қассоб,
гуши ману девори киёмат.

Гӯшти нағз—шӯрбои нағз,
шири нағз—чурғоти нағз.

Гӯшти хар, дандони саг.

Д.

Давидани гӯсола то кахдон.

Давлат дорӣ, савлат дорӣ.

Давон касалӣ—дилбардорӣ.

Давон ғазаб—хомӯшӣ.

Давони курут оби чӯш.

Давронии вошмиро бақои нест.

Давчаи намунаи шулуи ҷулағӣ.

Дар бачагӣ дондан нақш ба сайг мондан.

Дарро бо чоруб тамба нақун.

Дарахти қач рост намешавад.

Дарахтро зани, шохаш меларзад.

Дарахт шинон, ки бор оварад.

Дар беша намонд шеру налани, ки хор оварад.

Дар беша намонд шеру налани, ки хор оварад.

Дарвозаи шахро бастан мумкин,

даҳони бадгуйро не.

1 Ғуран зардолу.

2 Зардолуи хушк.

3 Дар ин ҷо „бор“ ба маънои мева, самар.

Дар гуфтан асаре хаст,
ки дар нагуфтан нест.

Дар гуфта ба девор вохӯрд.

Дар деҳа ҳеҷ одам намонд,
буз худро Абдукарим ном монд.

Дарди бадро давои бад.

Дар диёри бегона гови мо гӯсола шуд.

Дарди кампир ғўза.

Дарди мулло—масчид,

Дарди мардум ба девор нақш.

Дарди хеш пеши дардмандон бигӯ.

Дард дигар, ачал дигар.

Дард кам, дарди сар кам.

Дард ҳаст, ҳамдард нест.

Дареро то накӯбӣ, даратро накӯбанд.

Дар ёди баққол кам доданро маяндоз.

Даръё партофтаашро худаш мебарад.

Дар зиндагиам накардӣ шод,
пас аз мурдан асло нақун ёд.

Дар зоҳир меш¹, дар ботин гург.

Дар кори хайр ҳочати ҳеч истихора² нест.

Дар кӯчаи мо ҳам тӯй мешавад.

Дар мамлакат дузд ёфт нашавад,
тарозудорро ба миршабхона кашола кун.

Дар миёни ду масҷид бенамоз мондааст.

Дар миёни чор дарёе тахтабандам кардай,
боз мегӯй, ки доман тар макун хушёр бош.

¹ Гусфанд.

2 Фолбиний кардан.

Дар н-омади кор: шиша сандон шиканад,
атола дандон шиканад.

Дароза мону кӯтаҳа бур.

Дар пеши бача „ҳавли“ нагӯ, ки „ҳавло“¹
мегӯяд.

Дар пеши даҳон ағба нест.

Дарро задам, девор кафид.

Дарс агар мушкил бувад,
бефаҳмро хоб оварад.

Дар сари кор айёр,
дар сари ош тайёр,

Дар саҳро пахтаро шутур хӯрду дар шаҳр
гуши бофандаро буриданд.

Дар таги коса нимкоса.

Дар тобистон морон борад
беҳтар аст, аз борон.

Дар хар бор надорӣ ба вай чи кор дорӣ.

Дар хонаат меҳмон бошад,
гурбаатро „пишт“ нагӯй.

Дар хона гарди орд несту
дар ҳавлнаш қӯштанӯр.

Дар хонае ки ду зан аст, барака нест.

Дар хонае ки офтоб надарояд,
табиб медарояд.

Дар хонаи мӯр шабнаме тӯфон аст.

Дар хона кайвонӣ бисъёр шуд,
дегу табак мурдор шуд.

Дар хона кас аст, як ҳарф² бас аст.

Дар худ нест, дар олам нест.

Дар хушомадгӯй суҳан бисъёр,
дар гарданғафс такал³ бисъёр.

¹ Ҳалво.

² Суҳан, гап.

³ Бахона, сабаб.

Дар хӯрдан—наҳанг, дар кор—хари ланг.
 Дар шариат шарм нест.
 Дар як дег ду калла намечӯшад.
 Дар як дил ду ёр намеғунчад.
 Дар касри падар намону
 дар кулбаи модар мон.
 Дар қатор як нар дошта бошӣ,
 борат дар роҳ намемонад.
 Дар хама кор машварат бояд,
 кори бемашварат нақӯ н-ояд.
 Дар ҷое ки ош аст, мулло-имом фаррош аст.
 Дар ҷӯи ноканда об намеравад,
 Дастархони Алибою обрӯи Валибой.
 Дастат хоӣ, рӯят хунук.
 Даст дар сӯроҳ дорӣ, аз захири мор андеша
 кун,
 пой бар гул мениҳӣ, аз захми хор андеша
 кун.
 Даст дастро мешиносад.
 Даст дастро мешӯяд.
 Даст диҳӣ, оринҷ меқапад.
 Дасти мӯл дар хишова.
 Дасти одамизод гул аст.
 Дасти худ даҳони худ.
 Дасти худро гул созу миннати касро мақаш.
 Дасти шикаста кор мекунад,
 дили шикаста кор намекунад.
 Даъвогарӣ суи козири шарманда мекунад.
 Дахл оби равон асту харҷ—осиёи гардон.
 Даҳон гуфт: омад,
 ишқам гуфт: қиёмат!
 Даҳон на кӯтал¹ дорад, на нишеб.

¹ Ағба, давон.

Девона ба кори худ хушбёр.
 Девор гӯш дорад, сархор чашм.
 Девори намкаш,
 хамаро дам каш.
 Девор муш дорад,
 муш гӯш дорад,
 Девор ғалтад, дарун ғалтад,
 Дер ояду шер ояд.
 Дех кучову дарахтон кучо.
 Дидадаро шав,
 ба дида чо шав.
 Дидӣ ки нашӯд, мон ки равад.
 Дилама бар, пулама хӯр.
 Дил ба дил роҳ дорад.
 Дилбеқарор гум кунад сари кор.
 Дил—дили Зайнаб.
 Дили нохоҳам—узри бисбёр.
 Дил мекашаду по меравад.
 Дили модар ба фарзанд,
 дили фарзанд ба фарсанг.
 Дили одаткарда—балои чон.
 Дили оча ба бача, дили бача ба кӯча.
 Дили ғӯза сафед ҳам бошад,
 дили бозори ғӯзачиён сиёҳ аст.
 Дил ки ранчид аз касе, хурсанд кардан
 мушкил аст,
 Шишаи бишкастаро пайванд кардан
 мушкил аст.
 Дил об шавад, об гирдоб шавад.
 Дилро ба дил раҳест дар ин гунбази
 сипехр,¹
 аз рӯи кина кинаву аз рӯи меҳр—меҳр.

¹ Дунбё.

Додхоху домангир.

Домод вакили харҷ, арӯс бонуи хона.

Доно аз паси кори худ давад,
нодон аз паси умед.

Доно аспашро таъриф мекунад,
нодон худаширо.

Доно ба иморати сухан машғул аст,
нодон ба иморати бадан.

Доно ба ишорати абрӯ кор мекунад.

Дузд бозори ошуфта мехоҳад.

Дузд бошу боинсоф бош.

Дузд дузд ро дар шаби торик мешиносад.

Дузде ки дар хона аст,
ёфтаниш мушкил аст.

Дузд йӯрға, соҳиби мол шарманда.

Дуздро қаракчӣ¹ зад.

Дузд яктову гумонбар садто.

Дузд ҳам менолад, соҳиби мол ҳам.

Думи хар дар хӯрчин, каллаи гов дар хум

Думи шутур ба замин расад...

Ду подшоҳ дар як иқлим намеғунҷад,
ҳафт дарвеш дар як гилем меғунҷад.

Ду понздаҳ—як сӣ.

Дур нарав, ки гург меҳӯрад,
қариб наё, ки туро дида наметавонам.

Дурр шиканаду сухан нашиканад.

Дурӯғ бефурӯғ аст.

Дурӯғ гӯй, шаръӣ² гӯй.

¹ Роҳзан.

² Дар ин ҷо „шаръӣ“ ба маънои „қонуний“.

Дурӯғи сулхомез бех аз рости фитнаангез.
 Дурӯғ—шеваи мунофикон.
 Дусад ман устухон бошад,
 ки сад ман бор бардорад.
 Духтарам, ба ту мегӯям, келинам ту шунав.
 Духтари гуреа аз никоҳи қозихона.
 Душманатро бо шакар куш.
 Душманат гар пашша бошад,
 камтар аз филаш мадон.
 Душман гап наёбад, думи сагат қач мегӯяд.
 Душмани рӯбоҳ — думи рӯбоҳ.
 Душман—сарбурида бех.
 Душмани хурд—балон бузург,
 гафлат аз ӯ—хатон бузург.
 Дӯст гирёнда гап мезанад,
 душман хандона.
 Дӯст бояд, ки айби ёрашро ҳамчун оина
 рӯ ба рӯ гӯяд,
 на ки чун шона бо ҳазор забон аз қафо
 рафта мӯ ба мӯ гӯяд.
 Дӯстии бўзинагию хизмати хирсона.
 Дӯст он бошад, ки гирад дасти дӯст,
 дар парешонҳолию дармондагӣ.
 Дӯстон оинаи якдигаранд.
 Дӯстонро дур будан ор нест,
 парчаи коғаз сад дино¹р нест.

Ё

Ё аввал, ё охир.
 Ё ба зорӣ, ё ба зӯрӣ, ё ба зар.
 Ёр аҳл аст, кор сахл аст.

¹ Дар ин ҷо „дино^р“ ба маънои пули тилло.

Ёр дар хонаву мо гирди чаҳон мегардем,
об дар кӯзаву мо ташналабон мегардем.

Ёрй аз ёрон гуфтаанд.

Ёрй—ёрист, ҳисоб—ҳисоб.

Ё тир мекафад, ё чувоз.

Ёфтӣ чоят, дароз бикун поят.

Ё хара пеши бор, ё бора пеши хар.

Ё шаҳри азим, ё кӯҳи баланд.

З

Забон лахми гӯшт.

Забони мурғонро мурғон медонанд.

[Забони сурх сари сабз медиҳад барбод.]

Замин кафиду одам баромад.

Замин сахт, осмон баланд.

Заминро об вайрон мекунад, одамро гап.

Замона бо ту насозад, ту бо замона бисоз.

Замона аз они зӯр,
тамошо аз они кӯр.

Занаки ношинам орда хуччакӣ¹ мебезад.

Зангӣ² бо шустан сафед намешавад.

Зани бебача—буръён сари кӯча.

Зани бебача—дарахти бемева.

Зар бар сари фӯлод ниҳӣ, нарм шавад.

Зар дораду аз худ хабар надорад.

Зар пинҳон, сар пинҳон.

Зарур бошад, раво бошад.

¹ Нимҳез.

² Сиёхпӯст.

Заҳр задани мор ҳам бад асту баргаштани
духтари шавҳаркарда ҳам.

Зиёфатхӯр хушомадгӯй аст.

Зикри айш—нисфи айш.

Зимистон мегузараду рӯсиёҳӣ ба манқал
мемонад.

Зоғе агар ёбад гуле,
худро шуморад булбуле.

Зоғон хӯранд меваи шохи баландро.
Зӯрат ба хар нарасида ба пордумаш?¹
Зӯри беҳуда миён мешиканад.

II.

Ид не, ки ту ҳар рӯз кулча хӯрӣ.
Иззатат харидаю саломат саризабонӣ.

Иллат ё дар ош аст, ё дар мош✓
Илм бе баҳс не, мол бе тичорат,
мулк бе сиёсат✓

Илм дар дасти одами бад—шамшери
буррандаест дар дасти одами маст.

Илму ҳунар барзагарӣ²
дигар ҳама—ҳилагарӣ.

Илоҷи воқеа қабл аз вукӯъ бояд кард.

Имрӯз туро дард мекунад,
фардо туро мард мекунад.

Ин гул аз боғи дигар.

Интизорӣ бадтар аз чон кандан.

Инъоми калонон ба фақирон як „қалай
сан“³ аст,

Инъоми фақирон ба калонон як гӯсфанд
аст.

¹ Ронакӣ аз чули хар.

² Деҳқонӣ.

³ Ахволат чӣ гуна.

Исо ҳам бо роҳи худ,
Мӯсо ҳам бо роҳи худ.
Ишкамам танбӯр менавозад.
Ишкамба гӯшт намешавад, душман дӯст.
Ишками бой амбори худост.
Ишками бой нағораи худост.
Ишкамсерро чи парвон ишкамгурусна.
Ишкампарвар ба мақсад намерасад.
Ишкамсери чашмгушна—бон ба хун ташна.
Ишкамҳо сер шуд, ғамҳо дур шуд.

К.

Кабутари дубома нашав.
Кадам вақт гурба ба муш, шағол ба мурғ,
гурғ ба гӯспанд маслиҳати хуб додааст?
Кайвонӣ бисъёр шуд, хона норӯфта монд.
Кайвонӣ ду шуд, зуволла гум шуд.
Кайф, кайфи бевазанӣ,
фатир пазӣ, танҳо занӣ.
Кал бошӣ, худатро даво кун.
Каллаи каду ба пой оромӣ намедихад.
Калтак ба гӯшт расад, сухан—ба устухон.
Кал ҳам заду кӯр ҳам зад,
пасмонда кулӯх ҳам зад.
Камбағалро аз болои шутур сағ мегазад.
Ками мову карами шумо.
Кам-кам хӯру ҳар рӯз хӯр.
Камкувват аз бокувват пештар мушт
мебардорад.
Касби падар—мерос ба писар.
Касмахару касмаёб.

Кори мустаҳкам умри дароз меҳаҳад.
Кори некӯ кардан аз пур кардан аст.
Кори нокардари карда ҳисоб мақун.
Кори сайёд барор гирад, шикор ба пой
худ ба дом меояд.
Кори судхӯр барака надорад.
Кори шаб—хандаи рӯз.
Коркун яктаю балеғӯй садта.
Кор накӯ шавад, аммо ба сабр.
Корро корд мекунад, на ғилоф.
Корро кӣ кард? Он ки тамошо кард.
Корро кӣ кард? Он ки тамои кард.
Қоҳ барин сабуқ нашав.
Қулли муғамбир фандхӯр аст.
Қулол ба мунди об меҳӯрад.
Қулӯҳи қоқ ба девор намечаспад.
Қунад ҳар чинс бо ҳамчинс парвоз,
Қабӯтар бо қабӯтар ғоз бо ғоз.
Қундош рӯ ба рӯ,
авсун¹ мӯ ба мӯ.
Қуни пиёз тезӣ кард.
Қучо рӯбохро тоқати қанги шер.
Қӣ қанад қон, қӣ хӯрад қон.
Қӣ медонад: қов пеш мемирад, ё қӯсола
Қӯзаи нав, оби хунук.
Қӯза ҳама вақт ба лаби об сиҳат рафта
намеояд.
Қӯр асоашро як бор қум мекунад.

¹ Занҳои бародарон ба ҳамдигар авсун мебошанд.

Кӯр ба бозор наравад, кал ба ҳаммом.

Кӯр кӯрро шабона меёбад.

Кӯр пинҳон кардари одами бино
намеёбад.

—Кӯр чӣ меҳаҳад?

—Ду дидаи бино.

Кӯр шунидагашро, кар дидагашро
мекунад.

Кӯса риш надорад, девори масҷид хишт.

Кӯш то халқро ба кор ой.

Кӯҳ ба кӯҳ намерасад,
одам ба одам мерасад.

Кӯҳи ноҳамворро ҳамвор кардан мумкин
аст,

Харчи ноҳамворро ҳамвор кардан мушкил
аст.

Л.

Лаб гуфт: омад. Даҳон гуфт: даромад.

Ишкам гуфт: дар боло чӣ буд,
ки ба поён нафаромад?

Лайлиро бо чашми Мачнун бояд дид.

Лак—лаки аз ҳаво—фоиди насия аст.

Лола ба сари кал ҳам мезебад.

Лоф дар ғарибӣ, луқма дар торикӣ.

Лучӣ ба хона кашад, гуруснагӣ ба дарҳо.

Лӯбиёву каду,
лаънат ба ҳарду.

Лӯлиён медаванд сар-сари бом,
хаппакиҳо мекунанд корро тамом.

М.

Магар дар саратон об ях кард?

Маза аз қайла аст.

Майда-майда хеле шавад,
қатра-қатра селе шавад.

Макун зиёда ханда, барояд боди ганда.

Малика агар бева шавад,
қояш лаби оташдон.

Ман „дар“ гӯям, ту „девор“ мегӯӣ.

Ман дар чӣ хаёлу фалак дар чӣ хаёл.

Ман зиндаву дар боғи ман рӯбоҳ.

Мангар ки кӣ мегӯяд, бингар, ки чӣ мегӯяд.

Ман омадам ба дилхушӣ,
аз пеш баромад ғӯзакашӣ.

Ман онам, ки ман донам.

Ман „тут“ гӯям, ту „бед“ мегӯӣ.

Марги бошараф беҳ аз зиндагии пурмазаммат.

Марги бо дӯстон тӯӣ аст.

Мард бошӣ, майдон баро.

Мард бояд ки ҳаросон нашавад,
мушкиле нест, ки осон нашавад.

Мард он касе ки нагӯяду кунад.

Мардро майдон нишон медиҳад,
харро ҷавлон.

Маро бомчаи пастак карда гирифтааст.

Маст гурез, ки пулмаст омад.

Масчид набуд, намоз набуд,
имоми ришдароз набуд.

Масчид бишуд, имом бишуд,
пашша ба ҳар таом бишуд,

Маҳри¹ духтари нододанӣ вазнин аст.

Меваи дарахт ба тағи дарахт мерезад.

¹ Дар ин ҷо „маҳр“ ба маънои қалин.

Мехмон азиз аст то се рӯз.
Мехмон аз падарат бузург аст.
Мехмон атои ухдо,
хараи балои худо.
Мехмони нохонда иззат надорад.
Мехмон ризки худро мехӯрад.
Мехнат бераҳат не.
Мехрубониҳои султон
—фиреби гурба аст ба мушон.
Модаратро ба падарат бе пардоз
нишон мадеҳ.
Модарро дил месӯзад, дояро доман.
Мо дузд шудему шаб маҳтоб шуд.
Мол бину ҳол фаҳм.
Моли дуздӣ барака надорад.
Моли камбағал—хуни камбағал.
Моли мурда, паси мурда.
Моли давлат чирки даст аст.
Моли чизат ҳамавад,
илму ҳунар намеравад.
Момо,¹ ки дуто шуд, сари бача қач мешавад
Монанди ду қатра об.
Моргазида аз ресмони ало метарсад.
Моргазидаро ҳоб мебарад, гушнаро не.
Моро чи аз ин қисса, ки гов омаду
ҳар рафт.
Моҳӣ бо об зинда, одам бо одам.
Моҳиро ҳар вақт аз об гирӣ тоза аст.

¹ Доя.

Мохӣ чои чукурро мечӯяд,
одам чои хузурро.
Мо худ нарасидем, ту шояд бирасӣ.
Мувофики ҳезум бандина.
Мулло бошӣ, такрор кун,
деҳкон бошӣ, шудгор кун.
Мулло ки гадо шуд, бало шуд.
Муллоро аз бисмиллоаш маълум.
Мулло шудан чи осон,
инсон шудан чи мушкил.
Мулло ҳаромхӯр шавад,
моли мардумхӯр мешавад.
Мулло—чорӯби дастурхон.
Мурдаи ҳар тӯи гургон.
Мурдаи як шер сад рӯбохро сер мекунад.
Мурдани гӯсола ҳам таънаи ҳамсоя.
Мурдари монда тутхӯрӣ.
Мурғ дар қафас, гӯсола дар норбон.
Мурғро меҳӯрӣ як бор,—
тухмашро меҳӯрӣ сад бор.
Мурғ—ҳазинаи рӯзгор.
Мусулмонӣ бо шикамсерӣ гуфтаанд.
Мушгирак—маҳкамгирак.
Мушк он ки худ бибӯяд,
на ин ки аттор бигӯяд.
Муште ки баъд аз чанг ба ёд омад,
бояд ба сари худ зад.
Мушро чонканӣ, гурбаро бозӣ.
Мушта¹ ба ториқӣ мезанад.

¹ Дар ин ҷо „мушт“ ба маънои хурук.

Мушу гурба иттифок шавад,
амбори мардум тороч шавад.

Муш чй буд, ки лунчаш варам кард.

Мӯрй аз хона калон.

II.

На аз ин хамиру на аз он фатир.

На ба зинда бозору
на ба мурда мазор

На ба он шӯрии шӯрй, на ба он бенамакй.

На боғи болову на осиеи гардон.

Навбати Лайлй гузашту навбати Мачнун
расид.

На гӯшвори заррин даркор, на дарди гӯш.

На зеби чома, на қабули омма.

Накӯй куну дар об андоз.

Намехӯрам, намехӯрам,
оши маро дар тағора каш.

На нони гандумй, на забони мардумй.

На оташи сӯзон, на оби сард.

Нархи сабзию пиёзро намекурсад.

На сабр дар дили ошиқ, на об дар ғирбол.

На сих сӯзад, на кабоб.

Нафси бад балон чон.

Нахӯти пеши қошук нашав.

На шири шутур хоҳам, на дидори араб.

Нашумурда нӯҳ нагӯ.

Наъли хари мурдаро мекобад.

Нақди кам аз насиани бисъёр беҳ.

Наққош нақши сонй беҳтар кашад зи аввал

Ним аз ту, ним аз додарат,
хока хӯрад модарат.

Нишастанду гуфтанду рафтанд.
 Ниҳол дар як ҷо сабз мешавад.
 ✓ Нобурда ранҷ, ганҷ муяссар намешавад.
 Нодида чиро дидааст.
 Нодон ба кори худ хайрон.
 Нодон сухан кунад, доно киёс.
 Ноз ба он кун, ки харидори туст,
 пеши касе рав, ки талабгори туст.
 Ноз кун, бардорад боз кун.
 Нокарда, туро ба ин кор чӣ кор?
 Нокасе боло зи ҳар кас гар нишинад, айб нест,
 рӯи даръё ҳаҷ нишинад, зери даръё гавҳар
 аст.
 Нолаи булбулро зоғ чӣ донад.
 Ном дораду нишон надорад.
 Номи баланд беҳ аз боми баланд.
 Номи калону деҳи вайрон.
 Нон аз калон, об аз хурд.
 Нонаш ба равған ғутидааст.
 Нонаш нимта шуд.
 Нон бихӯр аз меҳнати хеш,
 на ин ки аз пасу пеш.
 Нон дар нондон,
 калидаш дар осмон.
 Нони қоқи пасмонда—
 ба рӯзи сиёҳи дармонда.
 Нон диҳӣ сағбачаро,
 гашта ғирад почаро.
 Нон ҳам нон, нонреза ҳам нон.
 Ноумедӣ кори шайтон аст.

Нохун намеёбад, ки сар хорад.
Нохунро аз гӯшт чудо карда намешавад.
Нури ақл—дониш аст.

О.

Об аз болои дон меравад.
Об аз сар лой.
Об ба лаби чӯй баробар.
Оби ганда ба хандақ.
Оби дари хона тира аст.
Оби дари хона кадр надорад.
Об дар хушкӣ намеиствад.
Оби рехта бардошта намешавад.
Об, ки аз сар гузашт,
чи як вачабу чи сад вачаб.
Обмӯрӣ аз боғ калон.
Об нашавад—алаф намешавад.
Об овардагӣ хору кӯза шикастагӣ азиз.
Об овардагӣ ҳам баробар, кӯза шикастагӣ ҳам.
Ободии кишлоқ—осиёб.
Обро дида мӯза каш,
хаворо дида ғӯза каш.
Обро лой куну моҳнашро дор.
Обу одам, одаму ободӣ.
Овозаи Рустам бех аз Рустам.
Овози духул¹ аз дур хуш аст.
Одам агар хоҳад, кӯхро зода талқон мекунад.

¹ Табл, нагора.

Одам бенуқсон намешавад.
Одами бекор—дарахти бебор.
Одами бехона—ҳама ҷо бегона.
Одами гандаро ҳамсои гӯр ҳам накунад.
Одами хушмуомила—шарики моли мардум.
Одамият на ба ришу на ба нутку на ба ҷон,
тӯтӣ ҳам нутку буз ҳам ришу хар ҳам ҷон
дорад.
Одаму ақл, гӯсолаву дум.
Одаму либос,—
хонаву палос.
Одамӣ аз гул нозук, аз санг сахт.
Олими беамал—
занбӯри беасал.
Олими беамал—абри беборон.
Омадан бо иродат,
рафтан бо иҷозат.
Омад ба сарам,
аз он ҷӣ метарсидам.
Он мурғеро ки ту куштӣ, ман пӯст кандаам.
Онро ки ҳисоб пок,
аз муҳосаба¹ ҷӣ бок?
Он ҷи ба худ нарисандӣ,
ба дигарон ҳам нарисанд.
Он ҷи дар дег аст, ба кафгир мебарояд.
Он ҷи дар дил аст, бар забон ояд.
Он ҷиро, ки дасти чап карда метавонад,
ҷаро дасти рост нативонад.
Он ҷи ки аён аст, ҷӣ ҳоҷати баён аст.
Он қадаҳ бишкасту он паймона рехт.

¹ Ҳисобӣ кардан, тафтиш.

Он чое ки тунук аст, медарад.
Он чо ки намак хӯрдӣ, намакдон нашикан.
Он чо, ки хуни ноф рехт,
он чо ватани ширин.
... орди чав баҳона
Ордро даҳ ман кун,
хезумро хирман кун.
Орзу дар чавонӣ айб нест.
Орзуи дурро¹ дар маҳтоб мешикананд.
Ору газид, варам кард,
шишта-шишта алам кард.
Осиё ба навбат.
Осиё бе муш намешавад.
Осиё соз мешавад баъд аз навбати ман.
Осон гардад ба он чи ҳиммат бастӣ.
Осуда касе ки хар надорад,
аз коху чаваш хабар надорад.
Оташ, ки даргирифт, хушку тар месузад.
Оташкови дароз ба остинча мадад.
Офтоба аз баромаданааш маълум.
Офтоб аз кадом тараф баромад?!
Офтоб ба ҳама як хел метобад.
Офтобро бо доман пӯшида намешавад.
Оҳири ханда—гирья.
Очаякатои балоя хӯрад: нимта-нимта диҳед
бас.
Ош агар нест, ошноӣ нест.
Ошат ҳалол бошад, дар миёни кӯча хӯр.
Оши мулло—қарзи ҷони камбағал.

¹ Марворидро, гавхарро.

Ошнодорӣ беҳ аз пулдорӣ.
Ошноро ҳол ин аст, вой бар бегона!
Ошпа¹, ки дута шуд,
ош ё шӯр мешавад, ё бенамак.
Ошро намак, одамро сухан.
Окилон аз паи нуқат нараванд.
Оҳанро дар гармиаш мекубанд.
Оҳану пӯлод аз кӯра меояд бурун,
в-он яке шамшер гардад, дигаре наъли хар.
Оҳиста равӣ, дур меравӣ.

II.

Ҳадарат зоғи алою модарат пошнасафед,
ту чаро зукка¹ шудӣ?
Пайғамбари беуммат.
Панҷ ангуштро якбора ба даҳон меандозад.
Панҷ вақт намоз тарк не,
Ҳарому ҳалол фарқ не.
Панҷ панча баробар нест.
Парво накуну бепарво ҳам мабош.
Париру тоби мастури² надорад.
Пас аз гуноҳ кардан,
чорзону задан чӣ ҳочат.
Пеш аз мурдан ҷаноза.
Пеш аз пода ҷанг.
Пеши табиб нараву пеши дардманд рав.
Пири ман кас аст,
эътибори ман бас аст.
Пирию хартозӣ.
Пирча пих мезанад,
ҷӯча рих мезанад.

¹ Дар ин ҷо „зукка“ ба маънои яккачинхур.

² Рупушӣ.

Пистаро шикану магзаша бин.
Подабон бисъёр шавад, подаро гург мехӯрад.
Подоманҳо гиребон шуданд,
гиребонҳо подоман.
Подшоҳ хар дошт,
хар навкар дошт.
Пои мору шири мурғу нони мулло кас надид.
Пои мург якта.
Пойгахро хилват ёфтӣ.
Пойлуч гаштан беҳ аз кафши танг.
Понздаҳи моҳ торик бошад,
понздаҳи дигараш рӯшноист.
Пора санги хороро об кардааст.
Пул бошад, дар чангал шӯрбо.
Пулдор хӯрад кабоб, бепул хӯрад дудн кабоб.
Пули сафед барои рӯзи сиёҳ.
Пул падарро аз писар чудо мекунад.
Пурдида—пурдон аст.
Пур дону кам бигӯй.
Пурсида додана зада дех.
Пурсидан айб нест.
Пурсида-пурсида Маккаро ёфтаанд.
Пушаймонӣ суд надорад.
Пушти ману табарн қассоб.
Пӯстинашро чаппа пӯшид.
Пӯш, пӯш, муборак,
каш, каш, медарад.

Р.

Ранг бину хол пурс.
Ранч диду ганч надид.
Ранчи худу рохати ёрон талаб.
Ризки меҳмон пеш аз худаш меояд.
Риояи намак чил рӯз.
Роҳи рост гум шуданӣ надорад.
Роҳи ростро хатар нест,
качрав ҳамеша дар хатар аст.
Рӯ ба рӯ, беҳ аз паҳлӯ.
Рӯзата фурушу рӯшноӣ хар,
умрата фурушу чӯшӣ хар.
Рӯзгор оинаро мӯхтоҷи хокистар кунад.
Рӯзгор—ғори бетағ.
Рӯи одам гарм аст.
Рӯи хуш—калиди дарҳои баста.
Рӯсурхон чи донанд ранги зард,
бедард чи донад азоби дард.

С.

Сабр талх аст, вале оқибаташ ширин.
Савол аз ресмон, ҷавоб аз осмон.
Савора аз ҳоли пиёда чи хабар дорад.
Савр¹ бесабр не,
ҷавзо бе дарав не.
Сағ дар хонаи соҳибаш шер аст.
Сағи зард—бародари шағол.
Сағи зард—ёри гург.
Сағи мо сунӣ² махтоб мечағад.
Сағи устухонхӯрда андеша мекунад.

¹ Номи моҳест аз фасли баҳор.

² Суи.

Саг мечагад, корвон мегузарад.
 Саг соҳибашро намешиносад.
 Сад андешаву як гуфтор.
 Садаспаро ба якаспа кор меафтад.
 Сад бор бадӣ кардию шарми ту наёмад,
 некӣ чӣ бадӣ дошт, ки як бор накардӣ?
 Сад гуфтан ними кирдор нест.
 Сад задани сӯзангару як задани оҳангар.
 Сад сол умр бинад каргас,
 То назанӣ, намурад магас.
 Сад сухан бишнаву бо мулоҳиза як сухан
 бигӯ.
 Сайр ҳам сайру саргардонӣ ҳам сайр.
 Салом аз хурду калом аз калон.
 Санг бардоштан аломати задан нест.
 Санг ба ҷои худ сангин аст.
 Санги вазнинро об намебарад.
 Санги даркорӣ вазнинӣ надорад.
 Сангҳо об шуду ба кулӯхҳо нам нагузашт.
 Сарам калу дилам нозук.
 Сари дарахти мевадор ҳам аст.
 Сари зулфи ту набошад, сари зулфи дигаре.
 Сари калобаро гум кардааст.
 Сари мор кӯфта беҳ.
 Сар кафад, дар таги тӯппию
 даст шиканад, дар зерӣ бостин.
 Сар раваду сир наравад.
 Сар сихат бошад, тӯппӣ ёфт мешавад.
 Сарфан сари оташдон беҳ аз савдогари
 Хиндустон.

Сарфа кунам, сагон хӯранд,
гар накунам, касон хӯранд.

Саҳй хайр кунад,
хасисро дарди сар мегирад.

Сағира¹ ҳафт шикам дорад.
на шодию на ғам дорад.

Саҳронишин чӣ донад даръё чӣ чӯш дорад.

Себи сурх насибан хару хирс.

Сер аз ҳоли гурусна хабар надорад.

Сер бошӣ, дида наметавонад,
гушна бошӣ, дода наметавонад.

Сертараддуди камкор.

Силоҳ ба соҳиби худ душман аст.

Сипоҳигарӣ сӣ поя дорад.

Сирратро ба ошнот нагӯ, ошнот ошно дорад.

Сирри мардон пӯшида беҳ.

Соле ки накӯст, аз баҳораш маълум.

Соли пирӣ, доғи мирӣ.

Судхӯр аз пули худ нон шиканад гар ба
масал:

Шиша сандон шиканад, атола дандон шиканад.

Сукут—аломати ризо

Сурататро чӣ кунам, бо ту набошад сират².

Сухан аз даҳони Лукмон хуш аст.

Сухан бисъёр дону андаке гӯй,
якero сад магӯ, садро яке гӯй.

Сухани камбағал намебурад.

Сухани мард—як аст.

Сухани рост аз бача шунав.

¹ Ятим.

² Характер, хислат.

Сухани рост талх мешавад.
Сухани хушк шунида намешавад.
Сӯзан барои ҳама медӯзаду худ урьён.
Сӯзандузд ҳам дузду говдузд ҳам дузд.
Сӯфин соф, авлиёи хардузд.
Сӯхбати мард мадад кунад,
сӯхбати номард сардард кунад.

Т.

Таъсуб¹ ба ёрон,
косан лаб вайрон.
Табар, ки аз мардум аст, таҳкунда аз санг аст.
Тавбаи гург марг аст.
Така бошаду шир диҳад.
Талаби кӯса—риш.
Тана бошад, шох мерӯяд.
Танга ба назари тангчашмон мисли доираи
фалак менамояд.
Тангдастон дoston аз ганчи Қорун кардаанд.
Тарки одат—амри маҳол.
Тарҳи оламо чу меандохтанд,
Аз дусад мағзоба маҳдум сохтанд.
Тафти одамо одам мебардорад.
Тахтаю тиракашро ғундошт.
Ташна дар хоб об мебиннад.
Те² ки хӯрам,
зан ки мурам.
Тею талаб.
Тилло дар лой ҳам намоён аст.

¹ Тақлид.

² Дех, бидех.

- ✓ Тилло дар оташ, одам дар меҳнат маълум мешавад.
 Тир аз камон част,—част,
 мурғ аз кафас раст,—раст.
 Тири аз камон часта боз гашта намеояд.
 То бад нагӯй, нек намеояд,
 То бача гирия накунад,
 модараш намемаконад.
 То ба хамиёни падар мондана,
 ба нӯги дуги модар мон.
 Тобистон кӯшӣ, зимистон нӯшӣ.
 ✓ То ба зери ор мурдана дар зери кор мурдан
 беҳтар аст
 Тобистон соя-соя,
 зимистон ба хонаи ҳамсоя.
 То дастат начунбад, даҳонат намечунбад.
 Толеъ аз дарав дорему аз дарза не.
 То меҳнат накуни, санги сиёҳ лаъл нагардад.
 То мусофир нашавӣ, мусулмон нашавӣ.
 То набинад кар-кари куррокро,
 аҳмаке бошад кушояд токро.
 То нахонанд нарав, то напурсанд магӯй.
 То омадани табар кунда меосояд.
 То парешон нашавӣ, кор ба сомон нарасад.
 То реша дар об аст, умеди самаре ҳаст.
 То риш набарорӣ, ба кӯса наханд.
 То тавонӣ диле ба дастат ор,
 дил шикастан ҳунар намебошад.
 То тавонӣ мӯрчаеро озор мадеҳ.
 То харбузаро хом кандана, сари дехконро кан.
 То шаб наравӣ, рӯз ба манзил нарасӣ.

То шамол набошад, шохи дарахт намечунбад.
То шахре насӯзад, кабоби дарвеше напазад.
Токати меҳмон надошт,
хона ба меҳмон гузошт.
То қаҳри сиёҳ баромадана чони зард
мебарояд.
Тоқиро¹ об бурд, хуб шуд, ки ба сарам танг
буд.
Ту дидӣ, ман надидам.
Ту начунбон лабата,
ман нафаҳмам гапата.
Тунди хилахӯр, бепули бадхаво, чолоки
гаранг.
Турфа шогирде ки дар хайрат
кунад устодро.
Туфро гашта ба даҳон намегиранд.
Тушбераро хом шумурдӣ.
Тӯпиашро гир гӯй, сарашро мегирад.
Тӯшан якруза чи дар бағал, чи дар ишкам.

У.

Узри бадтар аз гуноҳ.
Умедворӣ бадтар аз чон кандан.
Умеди халқ раво кун, ки
ту ҳам ба худ умедҳо дорӣ.
Устома ҳафт боғаш ҳаст,
хар бастанӣ чояш нест.
Усул ба дасти нағорачӣ.

Ф.

Фалокат аз таги пой мебарояд.
Фарбеҳиро гӯспанд мебардорад.

¹ Туппӣ, каллапуш.

Фарзин зи қачравӣ шуда бо шоҳ
 хамнишин,
Бечора рух зи ростравӣ дар канорҳо.
Фатир дорӣ—хотир дорӣ.
Фикри аз об гузаштанро дар соҳил кун.
Фироқи фарзанд ба модар мушқил аст.
Фис-фиси мавизкӯбак.
Ҷондан сабзӣ аз паси шалғам рафт.

X.

Хар чули атлас пӯшад ҳам, хар аст.
Харад, зам кун, нахарад, кам кун.
Хар аз хар монад, гӯшашро бур.
Хара калтакхӯриаш ояд, ба масчид медарояд.
Хараш аз лой гузашт.
Хар барои бор кашидан,
 маймун барои рақсидан.
Харбуза аз харбуза ранг мегирад.
Харбузаро хӯр, туро ба полиз чи кор.
Хари вомонда маътали ғел задан аст.
Хари гумшударо аз духтари хона пурс.
Харидӣ—буридӣ,
 фурухтӣ—сӯхтӣ.
Хари Исо агарчи Макка равад боз гардад,
 ханӯз хар бошад.
Хари киро „иш“, пишаки¹ киро „пишт“ ва
 саги киро „тур“ гуфтем?!

¹ Гурба

Хари мо аз куррагӣ дум надошт!
Хар кучову шабчарӣ кучо!
Хар равад гар Маккаву Мадина,
 боз ояд ҳамон хари қадима.
Харро амак гӯю корро пеш бар.
Харро, ки хархон гуфти,
 худо ба ҷаррӣ мепартояд.
Хар хӯсид¹, хум шикаст.
Хар чӣ донад хӯрдани канду набот,
 тӯрбаи қаҳ бошаду кунчи работ.
Хар ҳамону полон дигар.
Харч агар аз кисаи меҳмон бувад,
 Хотами Той шудан осон бувад,
Харци мумсик дучандон.
Хаса хор мабин, ки ба чашмат меҳалад.
Хас каму ҷаҳон пок.
Хеши ганда, ҳам гирияву ҳам ханда.
Хизматба тӯҳмат.
Хирс мулло мешавад аз зарби чӯб.
Хишти аввал, чун ниҳад меъмор² қач,
 меравад то охир он девор қач,
Хобатро ба об гӯй.
Хоб—додари марг аст.
Хоби чоштгоҳӣ, беҳ аз подшоҳӣ.
Хок гирӣ, аз хоктеппаи баланд гир.
Хом гуфту пухта шунид.
Хона аз пойбанд вайрон аст.
Хонаатро эҳтиёт кун,
 ҳамсоятро дузд мадор.
Хона бар дӯш,
 як бинию ду гӯш.

¹ Рамид.

² Бинокор.

Хонаеро, ки ду кадбонуст,¹
хок то зонуст,

Хонаи бачадор беғайбат.

Хонаи бесардор—бозори бедаллол.

Хонаи бесутун зуд хароб мешавад.

Хонаи гург беустухон намешавад.

Хонаи дӯстон бирӯб,
дари душманон макӯб.

Хонаам коза² бошад,
дилам тоза бошад.

Хонашери майдонғариб.

Хоҳӣ, ки душманат мағлуб гардад, дӯстонро
аз даст мадеҳ.

Худама кушу бузама накуш.

Худам дарбадарам, туро ба дари кӣ барам?

Худкардаро даво не, вовайлои пинҳонӣ.

Худкардаро дармон нест.

Худмахӯру касмадеҳ,
бӯй гиронда сағба деҳ.

Худписандӣ далели нодонист,
охири вай фақат пушаймонист.

Хулки бадро баҳона бисъёр.

Хуми шиннӣ бо лесидан адо мешавад.

Хунро бо хун мешӯянд.

Хурӯс дар ҳама ҷо як хел ҷеғ мезанад.

Хушомадгӯӣ ба худо хуш омад.

Хӯрдаҳо пушаймон, нохӯрдаҳо дар ормон.

Хӯшачин хӯшачинро дида наметавонад,
соҳиби боғ ҳардуру.

¹ Соҳибхоназан.

² Каппа, кулба.

Ч.

Чаро оқил кунад коре ки боз орад пушаймонӣ?

Чароғ пеши офтоб партав надорад.

Чашмаи ро шира гирифтааст.

Чашм бинад, дил мекашад.

Чашми бахил сангро мекафонад.

Чашми танги дунёдорро хоки гӯр пур
мекунад.

Чиза наваш нағз, дӯста—кӯҳнааш.

Чил—камоли чавонӣ,

Шаст—камоли мардист.

Чил—камоли шаст,¹

Шаст²—заволи шаст.

Чиллааш чироғ надидааст.

Чих гӯям, чӯккӣ занӣ,

Чух гӯям, лӯккӣ занӣ.

Чи хуш бувад, ки барояд ба як карашма ду
кор.

Чои бенон—тири сӯзон.

Чой—кафшан гап аст.

Чойхӯри шаммамаст.

Чолоки гаранг.

Чорукро сағ барад, дар фитри рӯзаи мулло
ҳисоб мешавад.

Чохканро чоҳ дар пеш.

Чохкан зери чоҳ.

Чумча ба дасти Бибиқалон.

Чун арра бош дар илми маош,
ғаҳ сӯи худ кашу ғаҳ сӯи мо пош.

¹ Шаст—суръату ҳаракат.

² Шаст—60.

Чун теша ба сӯи хеш доим матарош,
чун ранда ба сӯи ғайр пошанда мабош.

Чун каланфур тез машав, монанди зардак
рост бош,
мисли шалғам гарму нарму дар
замин ҳамвор бош.

Чӯб гуфтааст, ки аз табар чӣ гила, дасташ
аз худам-ку!

Чӯби нармро мӯр¹ меҳӯрад.

Чӯби охунд² гул аст,
вакти задан булбул аст.

Чӯбро аз даруни ҳудаш кирм меҳӯрад.

Чӯпон бисёӣр шавад, гӯсфанд ҳаром мемурад.

Чӯчаро дар тирамоҳ шумур.

III.

Шаб бангию рӯз ҳангӣ.

Шавад обӣ, нашавад лалмӣ.

Шайтони одам—одам аст.

Шайхро хунар нест, хонақо танг аст.

Шарм дар бозори чарм.

Шароби муфтро козӣ ҳам меҳӯрад.

Шаф-шаф гуфтана шафтолу гӯю мон.

Шахси беватан—булбули бечаман.

Шиштагӣ буръёву гаштагӣ даръё.

Шолипояро шаб гузашти?

Шулаш³ аз таги табар халос шавад, худро
арғувон метарошад.

¹ Дар ин ҷо „мӯр“ ба маънои кирм.

² Охунд—мансабдори дин

³ Шулаш—як навъ дарахт.

Шунидан кай бувад монанди дидан.

Шутура гуфтам ғамза кун,
полеза вайрон карду рафт.

— Шутура дидӣ?—Не.

Шутур бора бардошту элак монданба лангид.

Шутур калон, яғираш ҳам калон.

Шутурро бо кафлес об намедиханд.

Шуши нақд беҳ аз думбаи насия.

Э.

Элак баҳона, дидор ғанимат.

Эҳсони хасис—достони хасис.

Ю.

Юракзада¹ аз сояи худ метарсад.

Юрғаро ёд мегирам гуфта, аз лўккаат намон.

Я.

Як бому ду ҳаво.

Як гап задам дар пастӣ,
дар қанҷуғам² нишастӣ.

Як гап задам ба мастӣ,
маҳкам гирифтӣ-бастӣ.

Як дар гиру маҳкам гир.

Як дари баста, сад дари кушода.

Як замбару ду ҳаммол.

Як йигит дар чил сол ба воя мерасад.

Як каллаю сад хаёл.

Як китоби хуб беҳтар аз як хазинаи бузург.

Як лою ду поҳса.

¹ Юрак (ўзбекӣ)—дил.

² Ба паси савора савор шудан.

Як мавизро чил кас хӯрдааст.
 Як ман илмро даҳ ман ақл даркор аст.
 Як мурғ дар даст беҳтар аз ҳазор гунчишк
 дар дарахт.
 Як мушхона ба чил танга киро.
 Якпула гап не, садпула хархаша.
 Як пула ғоза¹,
 мекунад тоза.
 Як пул таҳи сад ман хок.
 Як себу ду бўлак.
 Як тире ду нишон.
 Якто аз боғу якто аз роғ².
 Як чувол харбуза ду партав дорад.
 Ятим рӯза гирад, рӯзҳо дароз мешавад.

Г.

Ғайрати духтари подаҷи баъди шом
 меояд,
 Ғалберро аз об бардорем, маълум мешавад.
 Ғам кӯҳ-кӯҳ меояду мӯ-мӯ меравад.
 Ғараз аз тушбера гӯшт хӯрдан аст.
 Ғӯза каландрав, чуворӣ уштуррав.

Қ.

Қавитари мардум он бошад, ки ба
 таскини хашм қудрат дорад.
 Қадами номубораки Маҳмуд,
 Қар ба даръе расад, барорад дуд.
 Қадри зарро заргар медонад.

¹ Сурхини рӯ.

² Доманан кӯҳ, сахро.

Қадри неъмат баъд аз завол.
 Қадри сихатиरो касалӣ медонад.
 Қадри худро надонӣ, қадри касро надонӣ.
 Қалам гуфто ки ман шоҳи ҷаҳонам,
 Қаламкашро ба мақсад мерасонам.
 Қанд ҳам хурдӣ, дам назан¹,
 фанд ҳам хӯрдӣ, дам назан.
 Қарсак аз ду даст.
 Қатра-қатра ҷамъ гардад, он гаҳе даръе шавад.
 Қаҳатии намак се рӯз.
 Қаҳрат биёяд, бинита газ.
 Қаҳри гов аз говрона.
 Қозӣ бошӣ ҳам ба ҳаққат розӣ бош.
 Қомати ҳамгаштаи пирон нишони марг нест
 як камон сад тирро дар хок пинҳон
 мекунад.
 Қурбоққа бо оби ганда ғавғо дорад.
 Қут-қуткуниат ин ҷову тухмкуниат дар дигар
 ҷо?!
 Қуши фардо гирам.

Ҳ.

Ҳавою ҳавас.
 Ҳа, гӯю чакса кам кун.
 Ҳазор дӯст кам аст, як душман бисёр.
 Ҳалвои тан-танонӣ,
 то нахӯрӣ, надонӣ.
 Ҳалворо ҳоким хӯрад, калтака ятим.
 Ҳама ба аҳмақ механдад, аҳмақ ба мо.

¹ Гап назан, хомӯш бош.

Хар касе маслиҳати хеш накӯ медонад.
 Хар кас суди охир хоҳад,
 ба зиёни аввал розӣ мешавад.
 Хар касу хар кор.
 Хар кӣ аз дида дур—аз дил дур аст.
 Хар кӣ бе ёр бувад,
 пайваста бемор бувад.
 Хар ки бо дег ҳамнишин гардад,
 домани хеш сиёҳ кунад.
 Хар ки зи бевафо меҷӯяд вафо,
 аз дарахти бед меҷӯяд самар.
 Хар ки кунад ба худ кунад,
 ба дигарон чи суд кунад.
 Хар ки нон аз амали хеш хӯрад,
 миннати Ҳотами Той набарад.
 Хар ки об аз дами шамшер хӯрад,
 нӯшаш бод.
 Хар ки чоҳ сари роҳи дигарон канад,
 рӯзе худ дар он чоҳ сарнагун равад.
 Хар кор боб дорад, курбоққа китоб дорад.
 Хар кучо санг ояд,
 ба пой ланг ояд.
 Хар он чи кард, ошно кард.
 Хар ошба қатик, ҳар нонба ҷазза.
 Хар сухан вақтею ҳар нукта мақома дорад.
 Хар хар мувофиқи худ пордум дорад.
 Хар чанд, ки ҳавас аст,
 ҳаминаш ҳам бас аст.
 Хар чи бодо бод.
 Хар чиз дар кони намак афтад,
 намак шавад.

Хар чизе зуд барояд, дер напояд.
Хар ҷелро дида бобом нагӯй.
Хар ҷойро макун орзу,
дар хар ҷой ҳаст сангу тарозу.
Хар ҷо ки парирухест, деве бо ӯст.
Хар ҷо ки равӣ, осмон ҳамин аст.
Хасад набару таъсуб кун.
Хасуд ҳеч гоҳ наосуд.
Хафтафаҳму пайтобақулок.
Хафт бор чен куну як бор бур.
Ҳақ ба ҳақдор расид.
Ҳаққам ба зоғ бошад, зоғ амон бошад.
Ҳаққи ҳамсоя ба ҳаққи худо баробар аст.
Ҳеч кас дар ин ҷо ба рӯи ту маҳ надидааст.
Ҳеч кас намегӯяд, ки дӯғи ман турш аст.
Ҳеч кишт бедарав намондааст.
Хилакор монда шавад,
дастан каландаш мешиканад.
Ҳиндустон равӣ, умед ҳаст,
ғуристон равӣ, умед нест.
Ҳисоби дӯстон дар дил.
Ҳисоб ҷав-ҷав, бахшиш лак-лак.
Ҳозирро ҳузур ғоибро маъзур.
Ҳофиз манаму бародарам меҳонад.
Ҳукми ҳоким—марги муфочот¹.
✓ Ҳунар беҳ аз мероси падар.

¹ Ногаҳонӣ.

Хунар чу мушк аст,
мушк кай ниҳон дорад.

Хурмат кунӣ, хурмат мебинӣ.

Хут¹ агар хуттӣ кунад,
кампира дар қуттӣ кунад.

Ҷ.

Ҷавоби ахмақ—сукут.

Ҷаври устод беҳ аз меҳри падар.

Ҷанги дӯстон то хушк шудани дока.

Ҷангро шамшер мекунад, муомиларо пул.

Ҷаҳли гадо—зарари гадо.

Ҷигар-ҷигар асту дигар-дигар.

Ҷое ки шири дорад, пашшаи хира² дорад.

Ҷои мардон дар майдон.

Ҷоман бомаслиҳат кӯтоҳ намеояд.

Ҷон ба ҷон месӯзад, ишкам ба нон.

Ҷон гарав, ҷома гарав.

Ҷон дар бадани беадабон ларзон аст,
сад ҷон диҳию адаб харӣ, арзон аст.

Ҷони нодон дар азоб.

Ҷон равад, равад, номус наравад.

Ҷон хонаи мардум,
на ғами об, на ғами ҳезум.

Ҷон ҷони бечорагӣ.

Ҷорӯби нав тоза мерӯбад.

¹ Номи моҳест аз фасли зимистон.

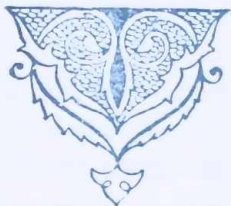
² Дар ин ҷо „хира“ ба маънои бо пеш кардан дурнашавандан дилбазан.

Цуволи холи рост наменстад.

Цуз ба дасти ошно
нафурухт қассоб устухон.

Цуфти гов рафт, замин рафт.

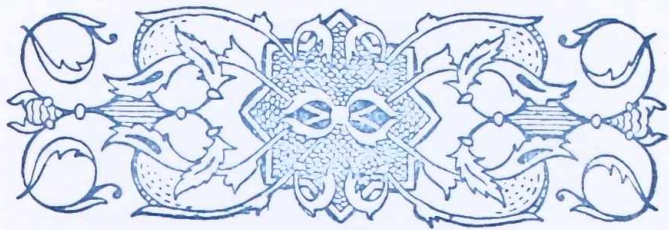
Цӯянда ёбанда аст.

**СУХАНОНИ
ХАЛҚИШУДАИ КЛАССИКОНИ
АДАБИЁТИ ТОЧИК.**

Аз ин қавм уммеди ёрӣ хатост,
Ки аз душман умедворӣ хатост.

(Шоҳин)

Аз маломат накунад аҳли тамаъ андеша,
Дили ин тоифаро рӯинатан¹ сохтаанд.

(Сайидо)

Аз илм мурод чуз амал нест.

(Қамоли Хуҷанда)

Аз чон тамаъ буридан осон бувад ва лекин,
Аз дӯстони чонӣ мушкил бувад буридан.

(Ҳофиз)

Аз қудрати иттифоқ гофил нашавӣ:
Дандонҳо сангро ба ҳам мешикананд.

(Бедил)

Андар балои саҳт падида ояда
Ҷазли бузург, мардию солорӣ.²

(Рӯдакӣ)

Андеша кардан, ки чи гӯям,
Беҳ аз пушаймонӣ, ки чаро гуфтам.

(Саъдӣ)

Ба даст оҳаки тафта³ кардан ҳамира,
Беҳ аз даст бар сина пеши амира.

(Саъда)

¹ Беру, бешарм.

² Сардорӣ, раҳнамоӣ.

³ Тафсон, сӯзон.

Ба мурдорчӯй чу каргас мабош,
Гирифтори ҳар нокасу кас мабош.

(А. Қомил).

Бар беҳабарон—панду ба мӯҳтоҷон—сим¹,
Бар хурдон—лутфу бар бузургон—хидмат.

(Бедил)

Бар зишт² либоси хуб—зишт аст.

(Ҳилоли)

Бар хеш ситам раво мадор, эй ғофил³,
Чашме во кун, ки тангчашмӣ—кӯрист.

(Бедил)

Баҳром, ки гӯр мегирифтӣ хама умр,
Дидӣ, ки чи гуна гӯр Баҳром гирифт.

(Хайём)

Бе азми дурусту саъи комил
Касро нашавад мурод ҳосил.

(Саъда)

Бе гуфтугӯй ризк муҳайё намешавад,
Ин қуфл бе забони талаб во намешавад.

(Сайидо)

Бе илм, амал чун дирами⁴ қалб бувад, зуд
Расво шаваду шӯра бурун ораду зангор.

(Носир Хисрав)

Беморро ғизои мувофиқ кунад нақӯ,
Бе тарбият заиф тавоно намешавад.

(Сайидо)

Бе талхие аз баҳрҳо гавҳар намеояд
берун.

(Қамоли Хуҷанда).

Бигзарад он соли қаҳту монад он рӯи сиёҳ.
(Мушфиқӣ)

Бишӯй, эй хирадманд, аз он дӯст даст,
Ки бо душманонат бувад ҳамнишаст.

(Саъда)

¹ Нукра.

² Бад, баднамо.

³ Беҳабар.

⁴ Пул, танган қадим.

В-он к-ӯ накунад тоати илмаш, набувад
Заргар набувад мард, чу бар зар накунад кор.
(Носир Хисрав).

Гурбаи мискин агар пар доштӣ,
Тухми гунчишк аз чаҳон бардоштӣ.
(Сағда).

Дар навмедихо бaсе умед аст,
Поёни шаби сияҳ, сафед аст.
(Низомӣ)

Даруни чомаи рангини хеш дунёдор,
Ба кирмҳои бирешимтанида мемонад.
(Сайидо).

Даст агар дар кор машғул аст, по осуда
аст.
(Сайидо)

Дидем бaсе, ки об зи сарчашман хурд,
Чун бештар омад шутуру бор бибурд.
(Сағда)

Ё макун бо филбонон дӯстӣ,
Ё бино кун хонае дар хурди фил.
(Сағдӣ).

Занбури дурушти бемурувватро гӯй:
Боре чу асал намедиҳӣ неш мазан!
(Сағда)

Зар ғами нон хӯрад, на нон ғами зар,
Гар бувад нон, ба зар барот¹ мабар.
(Бедил)

Зи доноён бувад ин нукта машхур,
Ки: „дониш дар кутуб² доност дар гӯр“.
(А. Қомӣ).

Зи моҳӣ нашоёд дирам хостан.
(Бедил)

Зи рӯи забон меҳрубонӣ кунанд,
Вале кинаҳои ниҳонӣ кунанд.
(Шоҳин)

¹ Хуччат барои гирифтани ягон чиз ё пул.

² Китобҳо.

Золиму одил на як сонанд дар таъмири мулк,
Хук дигар дар шиёри¹ мулку деҳқон дигар
аст.
(А. Навоӣ)

Илмат ба амал чу ёр гардад,
Кадрӣ ту яке ҳазор гардад.
(Ҳилола)

Илме ки дар ӯ амал набошад,
Чуз арбадаю² чадал набошад.
(Ҳилола)

Илму ҳикматро талаб кун гар тараб³ чӯй ҳаме,
То ба шохӣ илму ҳикмат пуртараб ёбӣ рутаб.⁴
(Носир Хисрав)

Имрӯз бикун чу метавонӣ коре,
Фардо чи кунӣ чун натавонӣ кард.
(Абӯала Сино)

Ин ду шохӣ гав агар хар дошӣ
Ҳеҷ касро пеши худ нагзошӣ
(Саъда)

Ин нақд бигиру даст аз он насья бидор,
К-овози духул шунидан аз дур хуш аст.
(Ҳайғм)

Ин як дами нақдро ғанимат медон:
Аз рафта маяндешу зи оянда матарс.
(Ҳайғм)

Кас барнадоштаст ба дасте ду харбуза.
(Рӯдақа)

Кӯтоҳи хирадманд беҳ аз нодони баланд,
На хар чи ба қомат меҳтар,⁵ ба қимат беҳтар.
(Саъда)

Кӯш, то халқро ба кор ой,
То ба хизмат чиҳон биорой.
(Низомӣ)

¹ Шудгор.

² Чанҷол, мағал.

³ Хурсандӣ.

⁴ Хурмо.

⁵ Бузург.

Мақун бад ба кас, гар нахоҳӣ ба хеш.
(Рӯдакӣ)

Манех дар миён роз¹ бо ҳар касе,
Ки ҳосус ҳамкоса дидам басте.
(Саъда)

Мардӣ набувад фитодаро пой задан,
Гар дасти фитодае бигирӣ, мардӣ.
(Рӯдакӣ)

Миёни ду кас ҷанг чун оташ аст,
Суҳанчини бадбахт ҳезумкаш аст.
(Саъда)

Мӯрчагон гар бикунанд иттифок,
Шери жаёро бадар оранд пушт.
(Саъда)

Наёбад касе ганҷ, нобурда ранҷ.
(Фирдавс)

Некбахт он касе ки доду бихӯрд,
Шӯрбахт, он ки ӯ нахӯрду надод.
(Рӯдакӣ)

Нишини бо аҳли илм, эй дӯст, модом,
Ки аз дониш басте ёбӣ саранҷом.
(Носир Хисрав)

Нӯше ки ҳавас мекуӣ аз суфраи золим,
Нешест, ки аз хонаи занбӯр барояд.
(Сайидо)

Ҳеҷ шакле бе ҳаюло қобили сурат кашуд,
Одамӣ ҳам пеш аз он к-одам шавад, бўзнна² буд.
(Бедил)

Онро, ки ҳаё беш—саҳо³ бештар аст.
(Бедил)

Оқибат гургзола гург шавад,
Гарчи бо одами бузург шавад.
(Саъда)

¹ Суҳан

² Маймун.

³ Мурув ват, ҳиммат.

Паймонаи умри ман ба ҳафтод расид,
Ин дам накунам нишот,¹ кай хоҳам кард?
(Хайём)

Пароканда-лашкар наояд ба кор,
Дусад марди ҷангӣ беҳ аз сад ҳазор.
(Фирдавӣ)

Рангинии кабо² накунад пирро ҷавон,
Барги ҳазон баҳори тамошо намешавад.
(Сайидо)

Рафиқ аз каф мадеҳ, душман агар хоҳӣ забун
гардад,
Туро сӯзан ба даст афтод, хор аз по бурун гардад.
(Сайидо)

Ростиро набувад ҳеҷ заволе ба ҷаҳон,
Сарв агар хушк шавад, боз асо мегардад.
(Сайидо)

Рӯзӣ насиби кас ба нишастан намешавад,
Бояд ҷу оснӣ зи пай обу дона рафт.
(Сайидо)

Рӯзи эшон сиёҳ то нашавад,
Дида огоҳи пеши по нашавад.
(Бедил)

Рӯ намеорад ба хони ҳеҷ кас соҳибхунар,
Боғбон ризқи худ аз пушти гулистон меҳӯрад.
(Сайидо)

Сабру зафар—ҳар ду дӯстони қадиманд,
Бар сари сабр навбати зафар ояд.
(Ҳофиз)

Сар буридан хомаро—роҳи сухан во кардан аст.
(Сайидо)

Сарв меояд ба истикболаш аз боғи мурод,
Ростиро ҳар ки месозад асон хештан.
(Сайидо)

¹ Хурсандя.

² Чома, ятак.

Сифларо¹ бо карами хеш бадомӯз макун,
Чун гадо хира шавад, нон надихӣ, дар шиканад.
(Умархон)

Тавоно бувад, ҳар ки доно бувад,
Зи дониш дили пир барно бувад.
(Фирдавс)

Тамаъу адл оташу обанд,
Ҳар ду як ҷо қарор кай ёбанд?
(А. Ҷомӣ)

Тан ба бечорагию гурснагӣ
Бидеху даст пеши сифла¹ мадор.
(Саъдӣ)

Тан ба ҷон зиндаст, ҷон зинда ба илм,
Дониш андар кони ҷонат гавҳар аст.
(Носир Хисрав)

Тан бувад чун ғилофу ҷон—шамшер,
Қор шамшер мекунад, на ғилоф.
(А. Ҷомӣ)

Тараххум бар паланги тездандон,
Ситамгорӣ бувад бар гӯсфандон.
(Саъдӣ)

То илм наёмӯзӣ, неки натавон қард,
Бе сим наёяд дираму бе зар динор.
(Носир Хисрав)

То мард сухан нагуфта бошад,
Айбу ҳунараш нухуфта² бошад.
(Саъдӣ)

То ҳушаҳо ба даст кунӣ, донae бикор.
(Қамоли Хуҷанда)

То ҷавонию тандурустӣ ҳаст,
Ояд асбоби ҳар мурод ба даст.
(Низомӣ)

¹ Одми пасту разил.

² Пинҳон, рӯпӯш.

Фиристода бояд ки доно бувад,
Ба гуфтан далеру тавоно бувад.

(Фирдавсӣ)

Хилъат ба лашкаре нарасад, то шучоъ нест.

(Камоли Хуҷандӣ)

Чу аз говон яке бошад, ки говонро кунад рихин.

(Рӯдакӣ)

Чун нест ҳақиқат ва якин андар даст,

Натвон ба умеду шак ҳама умр нишаст.

(Хайём)

Чу парварда бошад писар дар шинкор,

Натарсад чу пеш оядат корзор

(Саъдӣ)

Шоҳи ситамгар ба тамошо равад,

Хирмани дарвеш ба яғмо равад.

(Носир Хисрав)

Эй дил, сабур¹ бошу махӯр ғам, ки оқибат

Ин шом субҳ гардаду ин шаб сахар шавад.

(Ҳофиз)

Хамон дӯстӣ бо касе кун баланл,

Ки бошад ба сахтӣ туро ёрманд.

(Фирдавсӣ)

Хар беша гумон мабар ки холист,

Шояд ки паланг хуфта бошад.

(Саъдӣ)

Хар гуле к-нимсол омад, дар назар—порина буд.

(Бедил)

Хар ки бо душманин халқ равон аст, чу бахр,

Зуд бошад, ки сари хеш чу гирдоб хӯрад.

(Сайидо)

Хар ки н-омӯхт аз гузашти рӯзгор,

Хеч н-омӯзад зи хеч омӯзгор.

(Рӯдакӣ)

Хар ки з-омӯхтан надорад нанг,

Дурр барорад зи обу лаъл аз санг,

(Низомӣ)

¹ Босабр.

Хар киро душман пеш аст,
Агар накушад, душмани хеш аст.
(Саъда)

Хар он сахтӣ, ки бо ту рӯй бинмуд,
Гар осон гириаш, осон шавад зуд.
(Носир Хисрав)

Хамеша некхоҳи мардумон бош,
Ба некӣ кӯш вонгаҳ дар амон бош.
(Носир Хисрав)

Хақгӯйро касе натавонад хамӯш кард.
(Сайидо)

Химмат ҳар ҷо беш кунад кореро,
Душворӣ нест ҳеч душворию.
(Бедил)

Химмати ҷӯянда ҳар чи буд, ҳамон ёфт.
(Қамоли Хуҷанда)

Хунар омӯз, к-аз хунармандӣ
Даркушой куну на дарбандӣ.
(Низоми)

Ҷуз аз бад набошад мукофоти бад.
(Фирдавса)

МУНДАРИЧА

Оид ба зарбулмасал ва мақолҳо	5
Зарбулмасал ва мақолҳои замони советӣ	21
Зарбулмасал ва мақолҳои пешазреволюциягӣ	29
Суханони халқишудан классикони адабиёти тоҷик	87

ТАДЖИКСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ

(на таджикском языке)

Рассом *В. Горбунов*. Мухаррири техники *Р. Ильёбоев*.
Мухаррири расмҳо *П. Кранцевич* Корректор *Ф. Тулаев*.

Ба истехсолот супорида шуд 28/V-1956.	Ба ҷопаш имзо карда
шуд 7/IX-1956. Ҷузъи ҷопӣ 6,2(5,12).	Формат 84X108/32.
Ҷузъи нашрию ҳисобӣ 3,5.	КЛ 02577.
Тираж 10000.	Заказ № 4175.

Сталинобод, Комбинати полиграфии Вазорати
маданияти РСС Тоҷикистон.

2с.м

7

Barcode label with the following text:

P. 5778.1
Библиотека м.п.п.и